

# **POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE**

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra veřejného práva

## **Právo a jiné normativní systémy ve společnosti**

Diplomová práce

Law and other normative systems in society

Thesis

**VEDOUCÍ PRÁCE**

**JUDr. Mgr. Petr Kroupa Ph.D.**

**AUTOR PRÁCE**

**Bc. Roman Richter**

**PRAHA**

**2023**

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne 1. ledna 2023

Bc. Roman Richter

### Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat mému trpělivému vedoucímu a zadavateli této práce JUDr. Mgr. Petru Kroupovi Ph.D., který se mi po celou dobu psaní mé práce poctivě věnoval.

## Anotace

Práce se zabývá normativními systémy – pravidly a zároveň omezeními lidského chování. Tato pravidla mohou být chápána z různých pohledů a vstupují do lidského života v různých fázích vývoje lidské osobnosti. Nejjednodušší dělení normativních systémů je na systémy právní a mimoprávní. Některým pravidlům se člověk podvoluje dobrovolně, k jiným je v souladu s právem nucen. Některá pravidla byla přesunuta z mimoprávního do právního prostředí či naopak. Existují zlatá pravidla lidského konání a myšlenky některých myslitelů, které se snaží chování osob regulovat. V některých ohledech mohou být morálka správného policisty a morálka zločince velmi blízké. Nežádoucím jevem ve společnosti je selekce právních norem podle toho, zda norma adresátovi dává smysl či nikoliv.

## Annotation

This thesis deals with normative systems – rules and limitations of human behavior. These rules can be understood from different perspectives and enter human life at different stages of human personality development. The simplest division of normative systems is into legal and non-legal systems. To some rules a person submits voluntarily, to others he is forced by law. There are rules that have been moved from a non-legal to a legal environment. There are golden rules of human action and timeless ideas of some thinkers that try to regulate people's behavior. The moral of a good cop and the moral of a criminal can be in some ways very close. An undesirable phenomenon in society is the selection of law based on whether the written norm makes sense or not.

#### Klíčová slova

normativní systém, právo, morálka, náboženská pravidla, občanská morálka, zločinecká morálka, policejní morálka, respektování normativních systémů, normativní etika, právní normativní systém, neprávní normativní systém

#### Keywords

normative system, law, morality, religious rules, civic morality, criminal morality, police morality, respecting of normative systems, normative ethics, legal normative system, non-legal normative system

# OBSAH

Prolog.....	8
Úvod .....	10
1 Normativní systémy obecně.....	11
1.1 Společnost jako uzavřená nádoba.....	12
1.2 Nutnost pravidel kvůli absenci živočišných pudů u člověka .....	13
1.3 Zlatá pravidla jednání v lidské společnosti .....	14
1.4 Vývoj normativních systémů .....	15
1.5 Co je normativní systém? Autorovo osobní dělení normativních systémů.....	17
1.6 Obecné podmínky existence pravidel.....	21
1.7 Schématická znázornění normativních systémů .....	23
2 Stát a společnost jako prvky důležité k respektování normativních systémů.....	27
2.1 Výběr pravidel k respektování .....	28
2.2 Sociální kontrola a státní kontrola.....	29
2.3 Přehlcenost pravidly? .....	31
3 Právo.....	33
3.1 Pozitivní právo a podmínky jeho platnosti, výklad práva .....	33
3.3 Právo jako multidimenzionální fenomén - žebříček hodnot pro aplikaci pozitivního práva ..	38
4 Morálka.....	42
4.1 Občanská morálka .....	43
4.2 Policejní morálka .....	45
4.3 Zločinecká morálka .....	46
5 Náboženská pravidla.....	48
5.1 Křesťanství .....	49
5.2 Desatero božích přikázání.....	50
6 Myslitelé .....	52
6.1 Montesquie.....	52
6.2 Henry Sidgwick .....	53

6.3 Václav Havel.....	55
6.4 Tomáš Garrigue Masaryk.....	58
7 Sociologický pohled na tvorbu a respektování normativních systémů .....	61
7.1 Respektování normativních systémů v České republice.....	62
7.2 Specifika vývoje náhledu na pozitivní právo v České republice.....	63
Závěr .....	66
Epilog .....	69
Příloha č. 1 .....	70
Příloha č. 2 .....	71
Příloha č. 3 .....	73
seznam použité literatury.....	75
seznam příloh .....	78

## PROLOG

Jaká pravidla jsou pro lidskou společnost podstatná? Proč lidé některá pravidla dodržují a jiná pravidla považují za zbytečná? To je otázka, kterou si podvědomě i vědomě často kladu a když jsem zjistil, že mám možnost sepsat na toto téma diplomovou práci, rád jsem tuto výzvu přijal. Svým osobitým pohledem, který zajisté bude individuální, protože každý člověk uvažuje jinak, se pokusím zpracovat pohled na lidské chování z hlediska pravidel. V této souvislosti je třeba hned zpočátku zmínit, že na osobitý vývoj v rámci normativních systémů a osobitý pohled na pravidla má každý člověk své právo.

*Z přirozenoprávní koncepce občanského zákoníku vyplývá ...povinnost každého ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. <sup>1</sup>*

Každý se tedy může utvářet tak, jak uzná za vhodné a jak mu mantinely jeho osobní socializace dovolí. Bohužel tato skutečnost způsobuje, že si zároveň každý v naší společnosti vytváří trochu odlišný hodnotový systém, tedy svůj osobní normativní podsystém, kterým se bude řídit a který mu bude vyhovovat. Ve společnosti tak kvůli této skutečnosti vznikají neshody mezi jedinci či celými skupinami.

Nám, lidem, chybí pudy, které pomáhají instinktivně jednat zvířatům. Někdy je to škoda, protože pudy zajišťují rychlost jednání. Při pudovém jednání zvířata nepřemýšlejí. Člověk je naopak tvor velmi přemýšlivý. Možná až zbytečně přemýšlivý. Lidé si rádi kladou otázky typu: „Proč tohle nesmím dělat?“ nebo „Jaký smysl má tohle ustanovení v zákoně?“

Lidská společnost se vyvíjela po tisíciletí. Společnost se postupně rozvíjela a komplikovala. Tento fakt si vynutil zajištění nějaké formy organizace společnosti. A právě součástí organizace společnosti jsou pravidla. Pravidla, podle kterých se členové společnosti řídí. Jenže co když si každý pravidla nastavuje podle svého?

---

<sup>1</sup> PLECITÝ Vladimír, SALAČ Josef a kol. *Úvod do studia občanského práva*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. ISBN 978-80-7552-703-5. s. 53



Co když má někdo pocit nějaké nadřazenosti a nehodlá se řídit pravidly obecně platnými pro všechny, která pocházejí od státního aparátu?

Zjišťuji, že bude pro mne velmi těžké sepsat tuto diplomovou práci bez vyjádření osobních pocitů a osobních názorů. Jenže bez tohoto by tato práce neměla svou hodnotu a osobitý pohled. Jako autor práce mám na tato vyjádření právo v souladu s Listinou základních práv a svobod.

*Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.<sup>2</sup>*

I já se tedy sepsáním této práce snažím uplatnit své názory, svůj pohled na svět a pravidla v něm. I já se snažím za každou cenu rozvíjet a najít si své místo ve společnosti. Většinou se každý chceme uplatnit – to je přirozené. V demokratickém uspořádání státu (jako je jistě bezpochyby ten náš) má také skutečný smysl se snažit rozvíjet, individualita již naštěstí v naší vlasti není potlačována tak, jak to bylo za doby vlády jedné strany v naší zemi.

---

<sup>2</sup> Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky v posledním znění, čl. 17

## ÚVOD

Tato diplomová práce si klade za cíl zobecnit jednotlivé normativní systémy, zjistit, jaká pravidla jsou v jednotlivých systémech respektována jako podstatná a předat čtenáři ucelený přehled těchto systémů. Existuje normativní systém, který je nadčasový, který nepodléhá trendům doby a je stále aktuální? Dá se vůbec říci, jaký normativní systém je nejlepší? Existují nějaké normativní podsystémy?

Toto a mnohé další jsou otázky, na které bych rád v práci odpověděl. Každému právnímu začátečníkovi je jasné, že se práce bude zabývat právními normami, morálkou a etikou a také náboženským pravidly. Ač toto není zcela vyčerpávající přehled normativních systémů, pro účely této práce postačuje.

Zajímavé by mohlo být srovnání normativních systémů, které uznávají policisté a také lidé z opačné strany barikády - profesionální zločinci. Zabývat se tedy pojmy policejní morálka a zločinecká morálka. Jak se tyto dva druhy morálky odlišují od morálky běžného občana?

Pokusím se tedy hledat odpovědi na výše uvedené otázky a v závěru sumarizovat, zpřehlednit a vysvětlit, co je z mého samozřejmě subjektivního pohledu zajímavé a podstatné pro současnou společnost.

S potěšením se nechám při sepsání této práce inspirovat svými kolegy z řad studentů, kteří zpracovávali ve svých diplomových pracích podobná témata a také se pokusím pochopit a do této práce využít myšlenky Charlese-Louis de Montesquie a dalších myslitelů, kteří se tomuto zajímavému tématu ve svých dílech věnovali.

Úplně se těším na myšlenky Václava Havla a Tomáše Garrigue Masaryka, což vždy byly, jsou a budou inspirativní a nekonfliktní osobnosti našich českých a jistě i evropských politických dějin. Dále velmi rád využiji publikace současných autorů, které se k tématu vztahují. Internet a aktuální zpravodajství ze života společnosti jsou informační zdroje, bez kterých si tuto práci také neumím představit.

I přesto, že jsem ateista, těším se také na využití nejčtenější knihy na světě, kterou je Bible. Nalezl jsem v ní pasáže využitelné pro tuto práci.

# 1 Normativní systémy obecně

Osobně bych normativní systém definoval jako omezení. Omezení činnosti lidského druhu. Proč omezení? Protože normativní systémy nám dávají mantinely, tedy hranice, za které se běžný člověk nechce, nemůže nebo dokonce ani neodvážívá podívat. Toto „nechtění“ člověka jednat za hranicemi normativního systému platí pro duševně zdravé jedince, kteří do sebe přirozeně akceptovali, či chcete-li v procesu socializace „nasáli“, obecně užívaný normativní systém v lokalitě a čase, kde žijí.

Samozřejmě tato omezení mohou být různého druhu a mohou být člověkem respektována z různých důvodů. Proč si lidské pokolení na této planetě komplikuje život nějakými omezeními? Jedním z důvodů je jistě nadřazenost myšlení a způsobu uvažování člověka nad ostatními živými organismy na této planetě. (Alespoň lidé si myslí, že jsou nejinteligentnější tvorové na Zemi.)

*Člověk je tvor skrzskrz výjimečný... schopnost racionálního, abstraktního či pojmového myšlení...uvědomovat si čas a svoji konečnost, schopnost plánovat budoucnost v alternativách nebo nadání ke svobodě a svobodné vůli. Člověk...je z hlediska přírodní rovnováhy nadbytečný... je tvorem bez jasných predátorů.<sup>3</sup>*

Osobně bych byl s těmi predátory (na rozdíl od výše zmiňované citace) poněkud opatrnější. On člověk je vlastně predátorem sám sobě. Samozřejmě, navzájem se nekonzumujeme (i když i to může být relativní vzhledem k existenci kanibalismu v dřívějších dobách a existenci poruch osobnosti), ale lidé si svou pomalou destruktivní antiekologickou činností ničí své přirozené území.

Ve spojitosti s pojmem „predátor“ bych si dovolil definovat lidského „predátora“. Z mého pohledu se jedná se o člověka, který jde za každé situace za uskutečněním svých cílů. Z logiky věci pak plyne, že existují pozitivní predátoři, kteří se chovají podle pravidel a predátoři, kteří pravidla společnosti, kde žijí, porušují. Je přirozené, že každý chce ve svém životě uplatnit své vlastní „já“.

---

<sup>3</sup> URBAN, Lukáš. Sociologie: klíčová témata a pojmy. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5774-2., s. 99

Bohužel, u někoho jeho osobní uplatnění znamená zároveň také rozpor s některým z normativních systémů.

## 1.1 SPOLEČNOST JAKO UZAVŘENÁ NÁDOBA

V naší společnosti existují „predátoři“, kterým se vyvinuli takové povahové vlastnosti, které je tlačí k tomu, aby si získávali osobní vliv na okolní svět. Tito lidé se chovají tak, že za každou cenu chtějí v životě uspět či něco dokázat, někteří však klidně ke škodě druhých. Prostě přijatelnými či nepřijatelnými, tedy legálními či nelegálními způsoby uplatňují svůj um a snaží se o naplnění svých cílů. Lidská společnost je však celkově jakási uzavřená nádoba a veškeré negativní či pozitivní otřesy, které v této nádobě vyvolají tito jedinci, se zákonitě v uzavřeném systému musí přenést na další členy tohoto uzavřeného systému, tedy na další obyvatele. Ať už pozitivní či negativní energie těmito jedinci vyvolaná se nikam neztratí, působí prostě na ostatní členy společnosti. Takoví jedinci mohou konat dobro či zlo a podle toho kolem sebe šíří pozitivní či negativní energii.

Jedním z důvodů, proč je dobré, že existují pravidla = normativní systémy, je fakt, že negativní otřesy vyvolané těmito osobami, se potom méně projevují na ostatních. Pravidla drží „predátory“ v rozletu, tedy alespoň by měla držet. V případě negativních predátorů, kteří páchají trestnou činností, je nutnost pravidel jasná. V případě pozitivních predátorů, kteří vytváří pozitivní energii, je nutné, aby byly výsledky jejich činnosti spravedlivě rozdělovány mezi je samé a ostatní členy společnosti. Rozdělení této pozitivní energie se děje podle nastavených pravidel, tedy podle práva v místě účinného normativního systému.

Aby byla má teorie o lidských predátorech lépe pochopitelná, jako typický příklad pozitivního predátora mohu uvést například úspěšného vědce, který svým bádáním přispívá k léčení nemocí, které v minulosti léčit nebylo možné. Je třeba, aby patenty tohoto člověka byly pro jeho vlastní dobro a finanční ohodnocení chráněny a zároveň je třeba, aby za podmínek definovaných v normativním systému byl jeho patent (patent = pozitivní energie) distribuován mezi ostatní členy společnosti v naší „uzavřené“ nádobě.

Jako příklad negativního predátora si lze uvést například prezidenta Ruska Vladimira Putina. Negativní energie jeho osobou vytvořená se přenáší do celého

světa. Dopad jednání jeho a jeho spolupracovníků se projeví po celé planetě. V naší uzavřené nádobě vyvolává otřesy snad na všech úrovních lidského konání, tedy především v mezinárodních vztazích, mezinárodní politice a dopad jeho činů je znát na ekonomické bilanci snad všech států světa. Zasáhnuta jeho jednáním je většina států na světě a jejich obyvatelů. Pro tohoto predátora pravidla neexistují. A pokud se rozhodně nějaká psaná pravidla uznat, vykládá si je po svém tak, aby mu vyhovovala. Tak už to v případě diktátorů bývá, že si vytvářejí vlastní pravidla a vlastní hodnotové systémy.

## 1.2 NUTNOST PRAVIDEL KVŮLI ABSENCI ŽIVOČIŠNÝCH PUDŮ U ČLOVĚKA

*Veškerá lidská činnost pak podléhá habitualizaci: činnost se ustaluje, stává se pravidelnou, činnost se stává zvyklostí. Člověk takto redukuje komplexitu jednání. Lidská činnost určená zvyklostmi je činností, u níž není třeba se rozhodovat. Zvyk dodává člověku jistotu a zároveň minimalizuje energii nutnou k rozhodnutí „jak jednat?“.<sup>4</sup>*

Kolega student ve výše zmiňované diplomové práci pěkně zmínil, jak vznikají zvyky a k čemu tvorba návyků slouží. Vždyť každý normativní systém je tvořen právě návyky.

Osobně bych si dovilil pro vývoj normativního systému na vymezeném území považovat za klíčové tzv. „sociokulturní prostředí“. Volně se tak nechávám inspirovat od kolegy studenta Zídka.<sup>5</sup>

Kolega Zídek ve své práci rozvíjí vliv určitého území a konkrétního druhu společnosti na vznik normativního systému. S tím lze zcela určitě souhlasit, protože determinace lidského počínání prostředím a možnostmi v tom prostředí vznikajícími, je naprosto zásadní.

---

<sup>4</sup> TOMÁŠEK, Martin. *Právo a neprávnické normativní systémy optikou moderních politických ideologií*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, katedra Teorie práva. Vedoucí práce prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc. s. 4

<sup>5</sup> ZÍDEK MATJÁŽ, Tomáš. *Morálka a právo*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra politologie a sociologie. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Mucha, CSc., s. 9

Lze si například představit amazonského indiána, v současnosti žijícího na území pralesa v Jižní Americe, který byl jakýmkoliv způsobem sankcionován za to, že odloží v pralese své právě narozené dítě, které má vadu vylučující jeho přežití? Sociokulturní prostředí v deštném pralese toto sankcionování vylučuje, přestože se jedná o skutek, za který by osoba na území Evropy zcela jistě potrestána byla. Nebo lze uvést jiný příklad - tábořiště ukrajinských kočovných Romů v Praze. Tito utečenci před válkou přišli do zcela nového prostředí, kde jsou zažitá jiná sociokulturní pravidla, než jsou oni zvyklí ze své domoviny. Lze se na ně zlobit, že žijí na ulici na veřejném prostranství, které má sloužit všem občanům a odmítají přesun do kultivovanějšího prostředí? Myslím, že nelze. Prostě pocházejí z jiných končin, kde je tohle chování tolerováno či dokonce považováno za standardní.

### 1.3 ZLATÁ PRAVIDLA JEDNÁNÍ V LIDSKÉ SPOLEČNOSTI

Veškeré normativní systémy determinují jednání osob ve společnosti. Proto jsou jednání osob a pravidla jednání s normativním systémem vždy úzce propojeny. Existují nějaká nejlepší pravidla pro lidské konání a rozhodování, která by se dala označit za tzv. „zlatá“ pravidla? Ano. Existují. V roce 1977 britská stanice BBC uspořádala pokus, který by ukázal, zda by dnešní lidé byli schopni přežít v podmínkách doby železné. Pokusu se účastnilo 15 dospělých osob ve věku 18 - 30 let. Na nepřístupném místě v lesích žili obklopeni jen přírodou a několika málo výdobytky moderní doby, které jim organizátoři dovolili vzít s sebou. Z návštěv televizní stanice BBC na místě pokusu vznikl film *Život v době Keltů*. A co je zde podstatné pro teorii normativních systémů? <sup>6</sup>

Je to jedna podstatná věc. Členové skupiny zjistili, že život jednoho každého z nich má cenu pro život celé skupiny. Každý se musel rozhodovat nejen sám za sebe, ale také při rozhodování brát v potaz dobro celé skupiny, ve které byl uzavřen. Během pokusu bylo potvrzeno, ŽE EXISTUJÍ TZV. ZLATÁ PRAVIDLA pro jednání v uzavřené společnosti. (A uvědomme si, že i naši lidskou společnost je možno brát jako celek.) Za tato zlatá pravidla byla prohlášena: laskavost, smířlivost, nesobeckost, rozvážnost. Selhání a hřích jednoho ohrožoval celou skupinu.

---

<sup>6</sup> KUNEŠ, Pavel. *Pár kroků do křesťanství bez černých i růžových brýlí*. Praha: Nakladatelství Triáda, 2014. ISBN 978-80-7474-104-3., s. 8

Základní zákon pro klidné soužití lidí je nazýván PŘIROZENÝ ZÁKON. Tento zákon zní: Co nechceš, aby lidé dělali tobě, nedělej ty jim. Oni cítí stejně jako ty, a co bolí tebe, bolí i ostatní lidi. <sup>7</sup>

Vždyť přece všichni chtějí žít na zemi v pokoji nebo ne? Bohužel musím si sám odpovědět, že všichni na zemi v pokoji žít nechtějí. Jsou mezi námi predátoři, kteří poklidné soužití z různých důvodů narušují. Mám na mysli různé diktátory, osoby toužící po moci, osoby chorobomyslné apod. Ti se neohlíží na zachování zlatých pravidel jednání, která mohou zaručit poklidné soužití lidí na planetě. Prosazují své nízké zájmy, případně zájmy těch, kteří je z nějakého důvodu podporují.

## 1.4 VÝVOJ NORMATIVNÍCH SYSTÉMŮ

Ale proč na nějakém území a v nějaké kultuře vznikne normativní systém, na kterém se více či méně členové společnosti shodují? Odpovědí je, že člověk je nutno chápat jako ZOON POLITIKON. Člověk je tvor společenský a na tomto faktu se shodlo mnoho významných myslitelů dob dávno minulých i současných. Jmenujme například Aristotela.

*Pro Aristotela byla obec nebo stát účelem a cílem lidského spolužití za účelem co nejlepšího života. Člověk potlačuje pudy bezprostředně spjaté se situací, odmítá je splnit jako nutnost, na rozdíl od zvířete, jehož akce se rodí z fyziologické reakce na jeho životní stav. Skutečný člověk nereaguje na podněty, ale cíleně jedná.* <sup>8</sup>

Člověk tedy cíleně vytváří společnost kolem sebe již od počátku lidských dějin. Využívá přitom své schopnosti, které okolní příroda, ve které člověk žije, prostě nemá. Člověk je schopen vyššího stupně myšlení než ostatní živočichové na této planetě.

Aby však celé to lidské snažení o vytvoření jakéhosi okolního prostředí dávalo nějaký smysl A HLAVNĚ ABY VYTVOŘENÉ PROSTŘEDÍ VYKAZOVALO

---

<sup>7</sup> KUNEŠ, Pavel. Pár kroků do křesťanství bez černých i růžových brýlí. Praha: Nakladatelství Triáda, 2014. ISBN 978-80-7474-104-3, s. 18

<sup>8</sup> <https://denikreferendum.cz/clanek/27154-zoon-politikon-a-prima-demokracie>

STABILITU A BYLO DLOUHODOBĚ UDRŽITELNÉ, musí v tomto systému existovat pravidla.

Zde se tedy dostáváme k tomu, proč si člověk vytváří normativní systémy, tedy jakási obecně respektovaná pravidla ve vymezeném území a v daném časovém rozmezí.

Pravidla pak podle mne podléhají těmto PROMĚNNÝM FAKTORŮM:

1. geografický faktor,
2. časový faktor,
3. sociální faktor.

ad. geografický faktor

Je to logické, normativní systémy přeci nikdy nejsou shodné pro celou naši planetu, nejsou shodné ani pro jednotlivé světadíly, ani pro jednotlivé země. Co je přirozené, ale je někdy i neštěstím, je fakt, že na jednom normativním systému se nikdy zcela neshodnou ani obyvatelé jednoho státního útvaru! Geografický faktor je závislý na tom, jak se území státu vyvíjelo – jakou má za sebou území historii a kdo území obýval.

ad. časový faktor

A samozřejmě, pokud se nějaký normativní systém už ustálí na nějakém území (geografický faktor je v tu chvíli neměnný), ještě tu máme faktor časový. Vždyť lidé se neustále vyvíjejí, neustále sledují své okolí a také jiné normativní systémy, lidstvo prochází evolucemi a revolucemi a proto je DOBA (tedy časový faktor) také při tvorbě normativního systému důležitá. Na stejné věci se totiž lze podívat optikou doby různě. „Jenom idiot nemění své názory.“ Toto pronesl Miloš Zeman (3. prezident České republiky) a má pravdu.

ad. sociologický faktor

Na závěr tu máme sociologický faktor. Pro vytváření konkrétního osobního normativního systému (z určitého pohledu by se v tomto smyslu dalo mluvit i o „žebříčku hodnot“) má největší vliv rodinný a školní okruh osob, které působí ještě na mladého jedince. Na každého jedince bude působit trochu jiná směs okolních



sociologických jevů, takže lze jistě mluvit také o tom, že sociologický faktor je faktorem proměnným.

## 1.5 CO JE NORMATIVNÍ SYSTÉM? AUTOROVO OSOBNÍ DĚLENÍ NORMATIVNÍCH SYSTÉMŮ.

Z filozofického hlediska lze za normativní systém považovat vše, co nějakým způsobem reguluje a předurčuje chování lidí. Každý člověk není na tomto světě samostatnou jednotkou. Lidé jsou navzájem více či méně propojeni. To znamená, že se navzájem ovlivňují, že spolu „reagují“ a utvářejí si široké či úzké, blízké či vzdálené vazby.

Aby tyto vazby mohly fungovat po více či méně předvídatelných kolejích, musejí být regulovány normativními systémy. Tato regulace je důležitá k tomu, aby člověk mohl alespoň předvídat chování ostatních účastníků vztahů kolem sebe, což je zase důležité k tomu, aby osoba pociťovala jistotu své existence mezi ostatními.

Normativní systémy se ve společnosti vyskytují na mnoha úrovních, pokusím se osobně vydefinovat alespoň základní z nich.

Níže uvedené dělení normativních systémů vychází z toho, z jaké „pozice“ normativní systémy člověka ovlivňují. Tato „pozice“ je ovlivněna třemi základními hledisky:

- nadřazenost, podřazenost či rovnost normativního systému ve vztahu k osobnosti člověka;
- přibližný časový okamžik z hlediska vývoje osobnosti člověka, kdy normativní systém začíná ovlivňovat osobnost člověka a tím i jeho jednání;
- nutnost či pouze možnost normativního systému ovlivňovat lidskou osobnost a tím i jednání člověka.

Dle mého osobního dělení je možno členit normativní systémy na tyto druhy normativních systémů:

1. přirozené regulace
2. naučené regulace
3. kultovní regulace

#### 4. mocenské regulace.

##### ad. přirozené regulace

Přirozené regulace chování a jednání vycházejí z toho, že lidský druh je stále alespoň částečně součástí přírody.

*Člověk – počínaje antikou byl chápán jako přirozená bytost vybavená rozumem či duchem... člověk už není tím, čím je od přírody, nýbrž tím, co ze sebe udělal... člověk musí v každé době usilovat o to, aby se udržel a zachoval jako člověk.*<sup>9</sup>

Ano, člověk usiluje o to, aby přežil. A k tomu mu slouží základní úroveň normativních systémů, které ovlivňují jeho chování. Na této základní úrovni tak najdeme základní jednání podmíněná tím, že jsme součástí přírody (i když lidský druh je vyjmut z potravinového řetězce). Patří sem tedy takové normativy a mantinely jednání, které psychicky zdravému jedinci nedovolují skočit z mostu do hlubiny nebo sem také řadím přirozená strach člověka z něčeho neznámého, který taktéž omezuje lidské chování.

##### ad. naučené regulace

Do této skupiny patří omezení, která v nás vypěstuje naše okolí. Tato omezení se do nás „propíší“ v procesu socializace člověka od jeho narození až po dobu, kdy je schopen socializace, tedy přejímat, případně alespoň kriticky vyhodnocovat chování svého okolí. Důležitá je schopnost poučit se z jednání lidí kolem mne, poučit – ve smyslu: „tohle si zapamatuji, to by se mi mohlo v budoucnu hodit nebo naopak – tak takhle jednat nikdy nebudu“.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že tato skupina regulací by správně neměla být při vývoji osobnosti člověka nikdy uzavřena. Člověk by se měl ideálně „učit“ nové návyky a možnosti postupů v různých situacích celý život. Do skupiny naučených regulací také klasicky řadím morálku.

---

<sup>9</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 161

ad. kultovní regulace

*nadpřirozeno – to, co nepodléhá zákonům přírody, resp. co se jim vymyká, resp. co existuje mimo svět... v lidovém konsensu je nadpřirozeno často spojováno se zázraky... teologové spojují nadpřirozeno s existencí Boha a náboženství* <sup>10</sup>

Dle mého osobního názoru může být náboženství pro jeho vyznavače jakousi „berlí“. Berlí, která dává osobě oporu v životě. Často lidé začnou inklinovat k některému z náboženství až během svého života v situaci, kdy se jim něco nedaří, kdy ztrácí motivaci k životu. Náboženství pak nastupuje jako odrazový můstek do nové či jiné fáze života. Častým případem k příklonu k některému z náboženství je případ napravených hříšníků, kteří před příklonem k víře její pravidla výrazně narušovali.

Z hlediska normativních systémů osobně řadím všechna náboženství pod pravidla kultovní.

*Kult - ritualizovaná vazba na posvátný objekt, která spočívá v ustáleném komplexu symbolů a verbálního i neverbálního chování, doprovázeného pocitu a postoji uctívání, zbožňování, pokory a bázně.* <sup>11</sup>

Jak již vyplynulo ze všeho výše uvedeného, lidská společnost pravidla prostě potřebuje, ba co více, sama po nich dokonce baží. Náboženští vyznavači jsou toho pouze důkazem. Sami si dobrovolně vytváří svůj svět pravidel, do kterého se dobrovolně uchylují.

Vlastně si tak vytváří jakousi nadstavbu všech běžných pravidel (přirozených, naučených i mocenských) a zatěžují svou osobu pravidly dalšími - nadstavbovými, nepovinnými. Dobrovolně se svazují více, než je běžné.

---

<sup>10</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 667

<sup>11</sup> tamtéž, s. 545

Zajímavé však je, že vyznavači různých kultů toto svázání nadstavbovými pravidly necítí jako tíhu. Naopak. Bez těchto pravidel by často nebyli schopni plného uplatnění, necítili by se šťastní a nebyli by tak ani schopni plného uplatnění ve společnosti.

ad. mocenské regulace

Do této skupiny pravidel řadím pozitivní právo. Dle teorie práva se jedná o právo psané, které existuje ve stanovené formě, bylo přijato odpovídajícím postupem, je při jeho porušení vynutitelné a je závazné na vymezeném území pro všechny stejně (tedy obecně závazné)

Už z té zmíněné obecné závaznosti je jasné, že se jedná o regulace/pravidla, která se dotýkají každého z nás a to teoreticky i prakticky. Stát má v praxi vytvořený monopol na kontrolu dodržování těchto psaných pravidel. V naší vlasti se rodíme jako občané právního státu, který nám poskytuje jisté nutné záruky, které potřebujeme ke svému uplatnění. Na druhou stranu musíme „obětovat“ svou absolutní svobodu. Kde začínají práva jiného, končí práva naše.

*Moc - zpravidla označení vyšší pozice ve společenském vztahu... obecně znamená schopnost donutit někoho, aby si počínal jinak, než by chtěl... pravděpodobnost, že jeden činitel bude schopen prosadit svou vlastní vůli přes odpor jiných. <sup>12</sup>*

O nutnosti vytvářet pozitivní právo snad nikdo v civilizované společnosti nepochybuje. Tento normativní systém je zcela specifický právě svou vymahatelností, kterou se kategoricky odlišuje od ostatních normativních systémů a proto mu věnuji jednu z kapitol této práce.

Za povšimnutí stojí také fakt, že některá pravidla jsou schopna se s postupem času přesouvat z jedné kategorie normativních systémů do kategorie jiné, případně i zpět. Často dochází k přesunu pravidel mimoprávních do zóny pravidel, která jsou definována v právních předpisech a tedy i státem vynucována.

---

<sup>12</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 639

Do této kategorie (kterou ve svém osobním systému nazývám kategorií „mocenských regulací“) se například přesunula v relativně nedávné minulosti některá pravidla morálky. Nově na ně totiž začalo být pamatováno v Občanském zákoníku.

## § 85

*(1) Rozšiřovat podobu člověka je možné jen s jeho svolením.<sup>13</sup>*

Jako konkrétní příklad přesunu pravidla z mimoprávního systému do systému právního - mocenského uvádím výše citovanou ochranu podoby člověka. Dříve, než začala být ochrana podoby člověka regulována na právní úrovni, bylo pouze součástí morálky (naučených pravidel chování), že si nebudu nikoho bez jeho svolení fotografovat či natáčet a pak tento materiál používat a veřejně šířit dále. S nástupem rozšiřování ochrany osobních údajů obecně se i ochrana podoby člověka ukotvila v mocenském pravidlu chování - v právní normě. Dodržování takového pravidla je tedy již nyní možno vynucovat.

V praxi není vyloučeno, že pravidla se mohou přesouvat i opačným směrem - tedy z kategorie mocenských pravidel do kategorie pravidel „naučených“ regulací. Stane se tak například v případě, že se vládnoucí garnitura rozhodne například uvolnit pravidla, která se týkají neoprávněné manipulace s některými druhy drog. Pokud by kupříkladu již nebylo nelegální bez povolení vyrábět či obchodovat s omamnými a psychotropními látkami na bázi konopí, zůstalo by pouze na zažitých pravidlech společnosti, „zda bude normální“ v domácích podmínkách pěstovat marihuanu a nabízet ji přátelům běžně k užívání.

## 1.6 OBECNÉ PODMÍNKY EXISTENCE PRAVIDEL

Na závěr této kapitoly je třeba konstatovat, že přestože lidské počínání včetně tvorby pravidel chování nezná ve své různorodosti a nápaditosti limitace, existují přesto některé základní podmínky, které musí každé pravidlo splnit - aby mohlo být za pravidlo spadající do některého normativního systému považováno a bylo

---

<sup>13</sup> Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, v posledním znění, § 85

schopno „svazovat“ či limitovat jednání lidí. Obecné podmínky se podle mého názoru týkají všech kategorií normativních systémů. Tyto základní podmínky jsou:

- regulace pouze opakujících se situací
- jasno o obsahu pravidla
- esenciální smysluplnost pravidla

ad. regulace pouze opakujících se situací

První z podmínek je skutečnost, že pravidlo musí regulovat nějakou více či méně se opakující činnost. Nemá totiž smysl vymýšlet a respektovat pravidla, která by regulovala činnost pouze jednorázovou, která se neopakuje.

ad. jasno o obsahu pravidla

Další podmínkou je potřeba, aby každé pravidlo mělo svůj srozumitelný obsah. Aby každému, na koho pravidlo působí, bylo jasné, co pravidlo říká. Vždyť bez znalosti toho, zda jedním či nejedním v souladu s pravidlem, nejde vyhodnocovat vlastní jednání. Bez tohoto vyhodnocení pak nelze kontrolovat naplnění tzv. žebříčku hodnot, který si v sobě každý z nás vnitřně nastavuje.

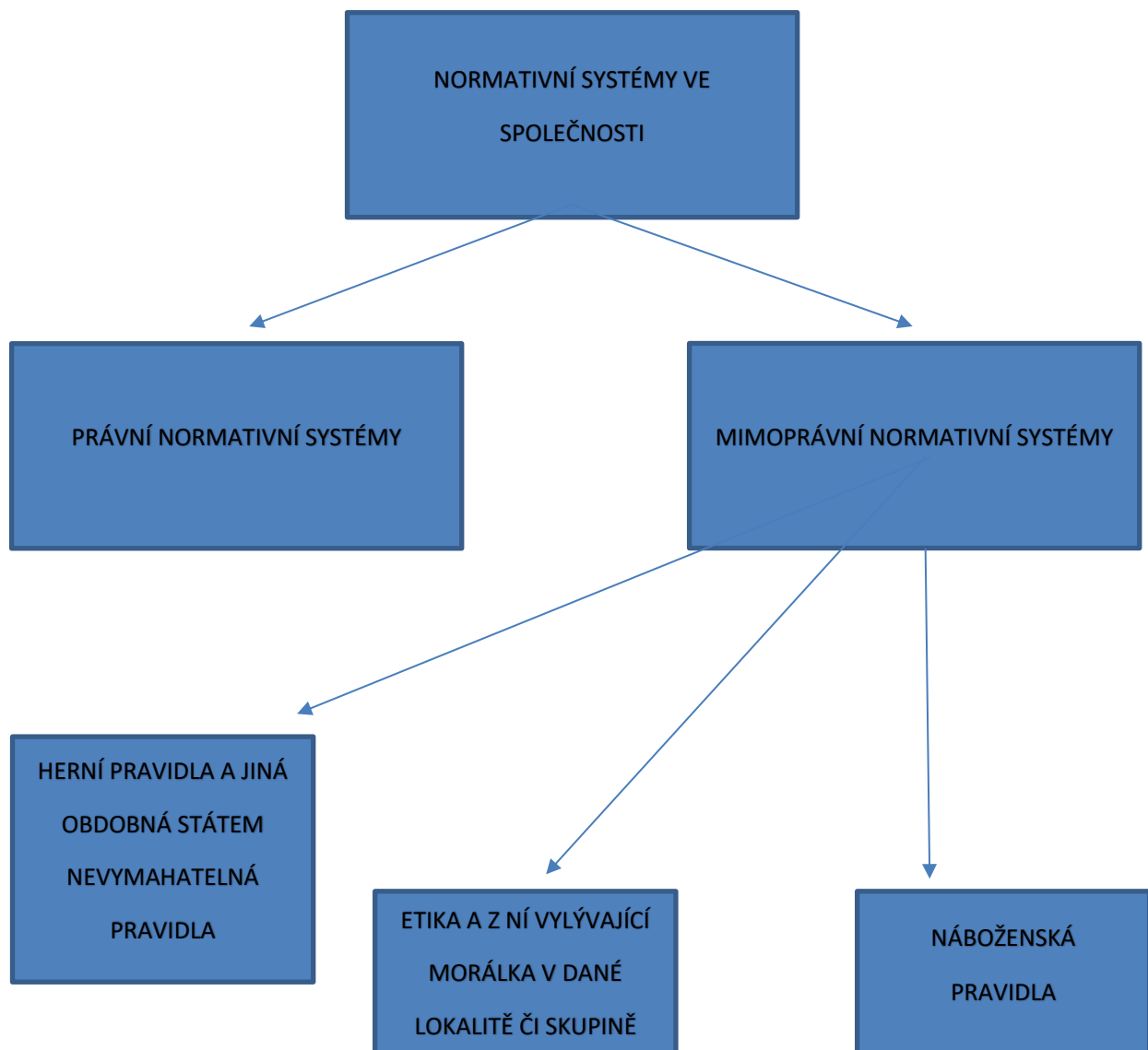
ad. esenciální smysluplnost pravidla

O smysluplnosti pravidel by se toho dalo napsat velmi mnoho a víceméně se o tomto tématu rozepisují v kapitolách: 2. 1 Výběr pravidel k respektování, 2. 3 Přehlcnost pravidly? Podstatné vždy bude, zda smysl pravidla chápe osoba, která by měla být či chce být pravidlem svázána.

## 1.7 SCHÉMATICKÁ ZNÁZORNĚNÍ NORMATIVNÍCH SYSTÉMŮ

Pro přehlednost je velmi vhodné si normativní systémy a jejich druhy znázornit pomocí schémat. V prvním případě (schéma č. 1) uvádím klasické dělení normativních systémů, které je obecně uznáváno a jen velmi těžko mu lze něco vytýkat. V kategorii mimoprávních normativních systémů nelze obsáhnout a vyjmenovat všechna pravidla, kterými se různé skupina osob v naší společnosti řídí.

Schéma č. 1: klasická dělba normativních systémů



Pozn.: Základní rozdíl mezi právními a mimoprávními normativními systémy je v existenci či neexistenci státního donucení pravidla dodržovat.

Schéma č. 2 představuje dělení normativních systémů v naší společnosti, které mně osobně připadá jako logické. Toto dělení člení normativní systémy podle toho, z jaké pozice na jednotlivce působí. Tím myslím důvod, proč se jednotlivec pravidlem řídí. Vydefinoval jsem si 4 vlastní úrovně normativních systémů, která zakreslím do schématu č. 2. Jedná se tyto úrovně:

1. úroveň přirozených regulací
2. úroveň naučených regulací
3. úroveň kultovních regulací
4. úroveň mocenských regulací.

Schéma č. 2: dělba normativních systémů podle jejich působení na lidskou osobnost

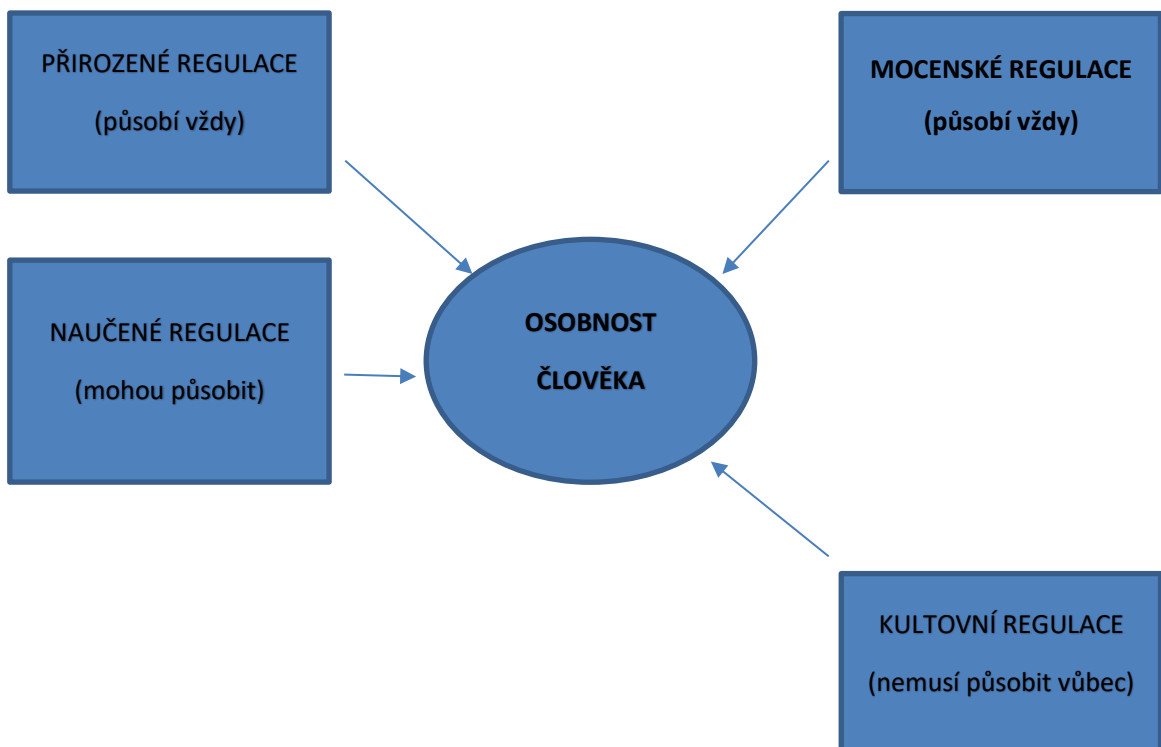




Schéma č. 2 znázorňuje osobnost člověka, která je ve svém postupujícím vývoji poznamenávána normativními systémy. Tyto normativní systémy ovlivňují vývoj osobnosti člověka. Obecně všechno normy chápu jako omezení pro lidské chování. Normy nám určují hranice našeho jednání. A proto je velmi zajímavé podrobit podrobnějšímu zkoumání důvody, proč lidé jednají tak, jak jednají. Některé normativní systémy uvedené ve schématu č. 2 se vždy uplatní a mají tedy vždy vliv na jednání člověka a na vývoj jeho osobnosti. Některé se však uplatní pouze tehdy, pokud dostanou příležitost na osobnost člověka působit.

Dva normativní systémy působí na osobnost seshora. To v praxi znamená, že osoba se nemůže působení těchto norem vyhnout a vymanit se jim. Jedná se o tyto normativní systémy: přirozené regulace chování a mocenské regulace chování.

Vyhnout se přirozeným regulacím je nemožné, protože se jedná o regulace do osobnosti člověka vštípené přírodou. Člověk je živočich, který má na planetě výsadní postavení, nicméně i člověk je produktem přírody. Díky tomu se rodíme s alespoň základní instinktivní výbavou. I když instinkty nejsou základním rozhodovacím kamenem našeho jednání, stále mají podíl na našem chování a vymezují některé základní mantinely pro naše chování.

Mocenské regulace chování působí automaticky na každou osobu, která se nachází na území státu, případně na území nějaké federace států či na území, které je součástí nějakého mezinárodního paktu či pod vlivem mezinárodní smlouvy. Mocenské regulace jsou ve své podstatě psané normy státu, pomocí kterých stát vynucuje určité mantinely chování osob, které se nacházejí na jeho území. Vstupem do území, kde jsou tyto psané normy účinné, na sebe bere jedinec odpovědnost za to, že bude normy dodržovat. Pokud tak neučiní, stát může normy vynucovat a trestat za jejich porušování na základě předem stanoveného postupu.

Na stejné výškové úrovni jako osobnost člověka jsem ve svém schématu č. 2 zakreslil naučené regulace lidského chování. Proč jsou na stejné úrovni a nepůsobí shora či odspodu? Důvodem je fakt, že tyto naučené regulace působí na člověka po celý jeho život. Člověk je tvor společenský a neustále do sebe během svého života absorbuje nové a nové zkušenosti či podněty, které ho utváří. Díky tomuto utváření se osobě posouvají mantinely jejího chování.

Lze tedy říci, že dokud je člověk schopen vnímat své okolí, je také většinou schopen posouvat různým směrem své mantinely chování. Samozřejmě tato schopnost přizpůsobovat se normativům, které na mě působí, postupně ubývá s přibývajícím věkem člověka. Zástupcem naučených regulací je lidská morálka, případně podskupinou může být morálka policejní či zločinecká.

Naučené regulace lidského chování lze srovnat také se sociálním působením lidské společnosti na jedince. Jedná se o nikdy nekončící proces, který i u poměrně nesenzibilního člověka dokáže silně poznamenat mantinely chování, tedy i mimoprávní normativní systém člověka. Podle mého názoru proces socializace nikdy nekončí.

Poslední skupinou v mém schématu č. 2 jsou kultovní regulace lidského chování. Za tyto regulativy lidského jednání považuji obecně řečeno náboženství, čímž však výčet kultovních regulativů nekončí. Patří sem jakákoliv víra v něco nehmataelného. Tyto kultovní regulace jsem umístil ve schématu pod lidskou osobnost. Je to proto, že každý z nás si může vybrat, zda bude těmto regulativům podléhat či nikoliv. Je tedy zřejmé, že tento normativní systém nebude působit na každého z nás, ale pouze na omezenou skupinu osob.

Ke kultovním regulacím je dobré poznamenat, že jsou schopny velmi snadno ovlivňovat chování a vnímání pravidel u větších mas osob. To je velmi nebezpečný fakt pro současnou společnost, která často čelí útokům ze strany hnutí, která šíří svou víru i za pomoci násilí a zbraní.

*Počty členů jednotlivých křesťanských církví jsou, tak jako v římskokatolické církvi, dány počtem pokřtěných. Podle statistiky České biskupské konference jsou v České republice pokřtěny čtyři miliony občanů.<sup>14</sup>*

Vysoký podíl věřících osob v soudobé společnosti lze doložit aktuálním počtem pokřtěných osob v římskokatolické církvi v České republice.

---

<sup>14</sup> [Upřesněné počty věřících - Katolický týdeník \(katyd.cz\)](http://katyd.cz)

## 2 Stát a společnost jako prvky důležité k respektování normativních systémů

Tato diplomová práce je zpracovávána v době, kdy se celá společnost pomalu osvobozuje ze zajetí viru Covid 19. Situace kolem nového typu mutujícího viru zcela jistě vnesla nový pohled na lidská práva, na jejich vnímání jednotlivými členy společnosti a na jejich respektování. Respektování je zde klíčovým a rozhodujícím pojmem. Vnímat pravidla každý může odlišně, podstatné však je, jaká pravidla si vyberou lidé k tomu, aby je respektovali.

Již asi po dobu dvou let (během kterých je svět zasažen pandemií Coronaviru) zjišťujeme, že nejenom jednotlivé světadíly, ale i jednotlivé státy či dokonce i menší jednotky obyvatel uvnitř jednotlivých států, vnímají rozdílně způsob, jakým by měli respektovat opatření, která jsou v boji s virem přijímána.

V počátcích pandemie byly ve velké nevýhodě státy, ve kterých jsou převážně respektována náboženská pravidla, nikoliv tedy pravidla obecně závazného - pozitivního - psaného práva. Jejich obyvatelé se i přes zákazy a varování oficiálních vládních činitelů odmítali podřídit a omezit kontakty mezi sobami na minimum. Neustále pokračovali ve sdružování na bohoslužbách. Tato situace vedla k nekontrolovanému šíření viru, což mělo za následek následná drastická opatření ze strany státní moci, která byla na hraně či dokonce za hranou lidských práv. Jako jeden z příkladů lze uvést Izrael a ortodoxní Židy.

Zde - u těchto nábožensky zaměřených osob - se naprosto jasně ukázalo, jaká pravidla jsou v první řadě ochotni respektovat. Jsou to pravidla především jejich vnitřního řádu, nikoliv pravidla obecně závazná pro všechny členy společnosti. Toto je závažné zjištění a myslím, že je velké štěstí pro naši českou společnost, že základní křesťanská pravidla chování a pravidla chování dalších náboženských společností působících na našem území, se slučují s pravidly psanými a obecně závaznými v našem státě. Samozřejmě pravidla ohledně přístupu k nakažlivým nemocem nejsou obsažena v náboženských pravidlech, ale mám obecně na mysli, že je úžasné, že křesťanská pravidla chování v podstatě posloužila jako předloha k dalším normám v našem geografickém celku.

Společnost osob žijících na určitém území si vytváří svou verzi normativního systému. Tato specifická kombinace pravidel se vyznačuje tím, že se jedná o

pravidla v místě skutečně respektovaná. Na těchto pravidlech se shodne majorita společnosti. Jedná se o jakýsi „výběr pravidel“, která požívají té cti, že jsou uznávána. Jedná se o dlouhodobý proces, při kterém dochází k selekci těchto pravidel. V podstatě můžeme mluvit o extrakci, protože tohoto výběru společnost dosáhne tak, že si z koše všech pravidel postupně vybere ta, jejichž dodržování nebude ve společnosti odsuzováno.

Pokud zde píšeme o „odsouzení společností“, nemyslím tím odsouzení cestou soudů či správních orgánů. Jedná se o souhlas či nesouhlas ostatních členů společnosti s tím to jednáním – a to bez ohledu na to, zda se jedná o jednání v souladu či nesouladu se zákonem.

Na dodržování norem, normativních systémů a celých etických systémů tak dohlížejí dva základní subjekty. Jedná se o stát a společnost samotnou. Otázkou zůstává, který z těchto systémů je efektivnější - tedy který je schopen dlouhodobě ovlivňovat chování osob takovým způsobem, aby přirozeně a nenásilně respektovaly pravidla.

Osobně věřím, že kombinace státního dohledu a dohledu společnosti je ideální kombinací. Jedna síla bez druhé nemůže v podstatě fungovat. Tyto dva nástroje by se měli vyváženě doplňovat při působení na dodržování psaných i nepsaných pravidel ve společnosti.

## 2.1 VÝBĚR PRAVIDEL K RESPEKTOVÁNÍ

Věřící však nejsou jedinou skupinou obyvatel, která občas selektuje pravidla podle toho, zda jsou pro ně osobně důležitá či nikoliv. Podobný způsob uvažování mají kromě dalších také např. zločinci. Do popředí svého uvažování staví jen a pouze prospěch svůj a nikoliv prospěch obecný. Pravidla rozlišují pouze podle toho, zda za jejich dodržení jim bude plynout nějaký zisk a zda při nedodržování pravidel, která se jim nehodí, budou přichyceni či nikoliv. Podle těchto kritérií pak konají různé méně či více společensky patologické činnosti.

Bohužel se dá dokonce i obecně konstatovat, že existují státy, kde je celkově kladen nízký důraz na dodržování právních norem ze strany obyvatel. Dalo by se hovořit o státech Jižní Ameriky, afrických státech, ale bohužel také o některých státech východní Evropy, Českou republiku nevyjímaje. Z osobní zkušenosti

musím konstatovat, že zmiňovaný problém s nedostatkem respektu vůči psaným normám se vyskytuje také na Slovensku, ačkoliv ne v takovém měřítku, jako v naší vlasti. Občané Slovenska více než Češi respektují autoritu úřadů a orgánů státní moci. Vzhledem k dost podobným dějinám České republiky a Slovenska je to zarážející.

Jako doplňující informaci lze uvést, že vlastní žebříček pravidel, která budou dodržovat, si nestaví ve svých myslích pouze věřící či zločinci. Tento soupis skupin je poněkud nešťastný a zcela neúplný.

Skupin, které si vytvářejí své vlastní hodnotové žebříčky, ze kterých pak vzejdou jejich primární pravidla, existuje nepřeberné množství. Namátkou mohu uvést například některé tréninkové skupiny sportovců na různých úrovních v amatérském či profesionálním sportu či studenty vysokých škol. Obou těchto skupin jsem byl či jsem členem, proto mé poznatky o morálce a o dodržování obecně platných právních předpisů v těchto skupinách vycházejí z mých osobních zkušeností.

Tréninkové skupiny sportovců často ignorují platná psaná pravidla ohledně nakládání s látkami s anabolickým či hormonálním účinkem, ignorují také sportovní předpisy a kodexy sportovních organizací, kterých jsou členy. To vše proto, aby dosáhli ve svém sportovním odvětví na samý vrchol. Ignorují často i nepsaná pravidla života, protože logicky pro svůj úspěch staví sport na 1. místo ve svém životě, čímž zanedbávají péči či kontakt se svými blízkými rodinnými příslušníky.

Studenti vysokých škol se mohou někdy uchýlit k nějakému typu sdílení informací o již absolvovaných testech a zkouškách, což však nemusí být vždy nutně v rozporu s pravidly školy či společnosti.

## 2.2 SOCIÁLNÍ KONTROLA A STÁTNÍ KONTROLA

*Pojem sociální kontrola je sociologií chápán ... jako technická charakteristika určitých zvláštních „nástrojů“, jimiž se působí na společnost, ale především jako určitý sociální proces, při kterém se předávají lidem určité standardy a vzorce chování.* <sup>15</sup>

---

<sup>15</sup>[https://is.muni.cz/el/law/podzim2018/NP304Zk/um/23131851/Socialni\\_kontrola\\_a\\_jeji\\_prostredky\\_v\\_21.\\_století.pdf](https://is.muni.cz/el/law/podzim2018/NP304Zk/um/23131851/Socialni_kontrola_a_jeji_prostredky_v_21._století.pdf)

Bez kontrolních mechanismů nemá téměř smysl vymýšlet jakákoliv pravidla. Člověk je tvor nadaný touhou po svobodě a jen velmi nerad se nechává svazovat. Proto je třeba, aby existovaly nástroje, které budou schopny odhalovat případná porušení jakýchkoliv norem a další nástroje, které zajistí trest za porušení normy.

*Pojem účelu trestu je úzce spojen s otázkou definice pojmu trest. Trest jako obecný pojem znamená určitou sankci za konkrétní jednání, může mít jak právní, tak i mimoprávní povahu. Pokud hovořím o trestu, který má mimoprávní povahu, myslím tím například sankce morální a etické, např. odsouzení jednání veřejností.<sup>16</sup>*

Na dodržování psaných vzorců chování (zákony) či pouze zažitých vzorců chování (morálka) lze působit ze dvou základních směrů. První směr zajišťuje stát prostřednictvím svých orgánů veřejné moci a druhý směr kontroly určuje společnost sama. Jedná se o tu samou společnost, ve které žijí osoby, které jsou pomocí těchto dvou základních systémů kontrolovány a tím i „vychovány“.

Problémem však zůstává, že v případě „pouhé“ sociální kontroly neexistuje přesně definované a hlavně jisté potrestání za porušení či dlouhodobé porušování pravidel. Tímto lze vymezit jasně definovaný rozdíl mezi kontrolou sociální (kontrola ze strany společnosti) a kontrolou mocenskou (ze strany státu). Kontrola mocenská má jasně definované mantinely a postihuje všechny narušitele stejně. Kontrola sociální může mít různou formu „trestání“, ze které pak vychází případná vyšší či nižší skutečná zátěž pro narušitele normy. Pokud je v nějakém státě sociální kontrola nefunkční, znamená to, že lidé se navzájem nezajímají jeden o druhého. Že se každý egoisticky zaměřil sám na sebe a uzavřel do svého vnitřního světa.

Sociální kontrola je v takovém státě na bodu mrazu. Nikdo ze zlodějů v takovém státě se téměř nemusí bát, že bude někomu podezřelý, kde bere finance na svůj majetek. Sociální kontrola se totiž vyvinula v jednotlivých regionech do

---

<sup>16</sup> <https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

specifických podob. Tolerance společnosti vůči trestné činnosti - zejména na poli daňových a obdobných deliktů - je například v České republice velmi vysoká. Česká republika je tak specifická v tom, že její obyvatelé si vydefinovali svá měřítka sociální kontroly. Majorita občanů v České republice se dlouhodobě shoduje, že vraždit a válet se po ulici by se nemělo, ale podvádění v daňovém přiznání a korupce jsou naprosto tolerovanými jevy, nad kterými se nikdo příliš nepozastaví. Že by to bylo nadbytečným množstvím pravidel, která se pokoušejí svázat chování občanů naší vlasti?

Je jisté, že podobně se vytvářejí různé specifické přístupy k sociální kontrole i v dalších státech či světadílech naší planety.

### 2.3 PŘEHLČENOST PRAVIDLY?

*Zajištění odpovídajícího právního prostředí ale může být naopak argumentem státní moci k redukci či potlačení občanských a lidských práv a svobod.* <sup>17</sup>

V souvislosti s pandemií Coronaviru a dalšími negativními jevy, které zasáhly naši společnost, je třeba zmínit ještě jeden nový fenomén - tzv. „přehlčenost“ příkazy a omezení bez možnosti efektivní kontroly jejich dodržování. Tato přehlčenost vzniká překotnou normotvornou činností orgánů, které jsou oprávněny vytvářet psaná závazná pravidla na různých úrovních – tedy s pravidla s různou právní silou. Celá situace tak pomalu spěje do stavu, kdy jsou omezení a restrikce dodržovány pouze fiktivně, v praxi však nejsou vymáhány a tím pádem ani dodržovány.

*Adresáty právních norem nelze přetížit takovým množstvím právních předpisů... které nejsou schopni absorbovat a následně transformovat do reálného života.* <sup>18</sup>

---

<sup>17</sup> ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, Katarzyna, Zdeněk Kühn a kol. Právo jako multidimenzionální fenomén. Pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-797-9. s. 174

<sup>18</sup>tamtéž, . s. 177

Jaký má smysl vytvářet závazná pravidla chování, jejichž dodržování nejsou státní orgány schopny kontrolovat a bohužel dokonce ani jejich porušení trestat?

K přehlcenosti společnosti pravidly je třeba zmínit jeden podstatný fakt. Jde o skutečnost, že jak již bylo výše popsáno, osoby se v rámci svého sociokulturního prostředí pohybují mezi určitými mantinely svého jednání.

Některé mantinely jsou umístěny na základě mocenských regulací, některé na základě sociokulturních zvyků, které jsou v dané lokalitě a čase uznávány. Je však třeba si uvědomit, že těmito mantinely není regulováno veškeré chování jedinců. Jinak řečeno - ne na všechny druhy chování máme ve svém životě nějakou zažitou normu.

Různými normami jsou většinou regulovány pouze záležitosti, které jsou opakující se a lidé se s nimi dostávají do kontaktu více než jedenkrát za život. Dále se musí jednat o záležitosti, které se dají přesně vymezit a určit. Podstatné také je, aby pravidlo chování mělo nějaký smysl a cíl.

Pokud lidé postrádají v pravidlech nějaký smysl, jen velmi malé procento osob se s pravidlem ztotožní a dodržuje ho. Oklikou se tak vracím k počátku této kapitoly, kde je zmíněna pandemie Covid 19 a mocenské restriktce, které byly Vládou České republiky (samozřejmě i vládami po celém světě) přijímány ke krocení pandemie. Jak již nyní víme, spousta z těchto omezení neměla jasný a prokazatelný výsledek, který by vedl ke krocení pandemie. Adresáti právních norem to vycítili a proto respektovanost těchto restrikcí byla na velmi nízké úrovni.



## 3 Právo

Normativní systém založený na státem vynucovaných pravidlech se nazývá obecně „právo“ a je prvním z klasických zdrojů pravidel, který zde popíší.

Právo obecně lze chápat jako soubor státem uznaných norem, které splňují dle právní teorie v České republice uplatňované a dle mých doposud studií získaných znalostí tyto čtyři podmínky. První podmínkou je fakt, že norma, tedy pravidlo chování, má správnou formu, ve které existuje. Druhou podmínkou je, že pravidlo je přijato správným zákonným způsobem a postupem. Třetí podmínkou je, že pravidlo chování je stanoveno obecně a je obecně závazné pro všechny jeho adresáty. Poslední čtvrtou podmínkou je skutečnost, že dodržování pravidla lze ze strany státních orgánů vymáhat, přičemž při tomto vymáhání mají státní orgány k tomu přímo určené monopolní a nadřazené postavení. Pokud všechny tyto podmínky pravidla chování splňují, tvoří v České republice dohromady jeden z normativních systémů, který je nazýván souhrnným názvem pozitivní právo.

Pojďme si tedy tyto čtyři podmínky rozebrat, abychom více pochopili, co je vlastně pozitivní právo v naší vlasti, jak se vytváří, kdo jej vytváří, kdo ho musí dodržovat a jak je vynucováno či sankcionováno jeho porušení. Budu se tedy věnovat právu „pozitivnímu“.

### 3.1 POZITIVNÍ PRÁVO A PODMÍNKY JEHO PLATNOSTI, VÝKLAD PRÁVA

Správnou formou, ve které musí mocenské pravidlo chování existovat, je jeho přítomnost v oficiální sbírce právních předpisů České republiky, kde je zveřejněno. Jedná se tedy o psanou normu. Neexistuje jiná cesta, jak by mohlo být mocenské pravidlo (zákon) zveřejněno, aby mohlo být platné a účinné.

Platnost pravidla znamená, že je pravidlo již v oficiální sbírce zveřejněno. Účinnost pravidla nastane až okamžikem, kdy jsou adresáti pravidla povinni se pravidlem začít řídit. Od tohoto okamžiku účinnosti lze pak pravidla ze strany státních orgánů vymáhat.

Správný postup vzniku pravidla, aby mohlo být mocenské pravidlo uplatněno, se nazývá zákonodárný proces.

## **Čl. 15**

*(1) Zákonnodárná moc v České republice náleží Parlamentu.*

## **Čl. 41**

*(1) Návrhy zákonů se podávají Poslanecké sněmovně.*

*(2) Návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku.<sup>19</sup>*

Pouze za dodržení zákonodárného procesu, který je detailně popsán v Ústavě České republiky, za dodržení jednacích řádů obou komor Parlamentu České republiky a dodržení dalších předpisů, může vzniknout zákon - tedy mocenské pravidlo chování. Tento postup vyústí do kroku, který zmiňuji v předchozím odstavci - tedy do zveřejnění pravidla v oficiální sbírce zákonů České republiky. Mocenská pravidla chování vznikají pouze na základě podnětu, který může dát jen konkrétní orgán.

## **Čl. 41**

*(1) Návrhy zákonů se podávají Poslanecké sněmovně.*

*(2) Návrh zákona může podat poslanec, skupina poslanců, Senát, vláda nebo zastupitelstvo vyššího územního samosprávného celku.<sup>20</sup>*

Dle Ústavy České republiky takový podnět mohou dát pouze orgány uvedené v předchozí citaci.

Na řadě je obecná závaznost mocenského pravidla. Toto je velmi důležitá vlastnost každého zákona, protože tím se toto mocenské pravidlo chování kromě jiných aspektů, odlišuje od ostatních. Rozdíl je právě v tom, že pravidla morálky (dle mého dělení „naučená“ pravidla) a pravidla náboženského charakteru (u mne „kultovní“ pravidla) nejsou obecně a povinně závazná pro všechny jejich adresáty. Pravidla mocenská však tuto obecnou závaznost mají danou jako podmínku své existence!

Není tudíž možné, aby byl přijat zákon kvůli nějaké konkrétní osobě a aby tento zákon pak de facto reguloval pouze vztahy, které se týkají POUZE této konkrétní osoby.

---

<sup>19</sup> Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Čl. 15, v platném znění

<sup>20</sup> Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Čl. 41, v platném znění

Poslední čtvrtou podmínkou pro to, aby mělo mocenské pravidla (zákon) všechny podstatné náležitosti, je jeho vynutitelnost. Tento druh pravidel je vynucován a jejich porušení sankcionováno výhradně ze strany státu k tomu určených státních orgánů.

### **Čl. 1**

*Zajištění svrchovanosti a územní celistvosti České republiky, ochrana jejích demokratických základů a ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot je základní povinností státu.<sup>21</sup>*

Z výše citovaného ustanovení ústavního zákona O bezpečnosti České republiky je z mého pohledu důležité, že demokracie je spojena s tím, že bude zajištěno rovné prostředí pro všechny osoby. Pouze v rámci tohoto prostředí (které je nazýváno „právní stát“) se pak může každý realizovat podle svých osobních požadavků a také svých schopností.

A právě vymáhání mocenských pravidel ze strany státu jeho orgány je také z určitého pohledu zajištění lidské a osobní demokracie v našem státě. Uplatňovat se, tedy realizovat se v životě, každý samozřejmě můžeme různě, ale je důležité, že pro nás všechny platí stejná mocenská pravidla. Je povinností státu vymáhat mocenská pravidla férově, tedy bez nadržování komukoliv. Stát má při vymáhání a sankcionování za porušené mocenských pravidel výsadní postavení. Toto výsadní postavení spočívá v tom, že stát má na trestání monopol.

Přestože „výklad práva“ může být samostatným tématem pro diplomovou práci, rozhodl jsem se ho zmínit i v této práci. Důvod je prostý – výklad práva má zásadní vliv na dodržování pozitivního práva. Adresáti pozitivně vyjádřených právních norem mají pocit, že mohou či dokonce musí pozitivní právo filtrovat podle toho, zda má pro ně jeho obsah smysl či nikoliv. Podle výsledku této filtrace se pak ve skutečnosti právnické či fyzické osoby (adresáti práva) chovají a pozitivní právní normu přijmou či odmítají.

Právo a jeho normy lze chápat z různých úhlů pohledu, tedy optikou různých dalších vědních oborů, které se používají (a často zneužívají) k tomu, aby byly

---

<sup>21</sup> Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., O bezpečnosti ČR, Čl. 1, v platném znění

právní normy vykládány a uváděny v praxi a život. Ony právní normy, které jsou vyjádřeny v suchém paragrafovém znění, by samy o sobě neměly právní sílu. Proto je zapotřebí právní normy vykládat, tedy vyjadřovat se blíž k jejich obsahu, upřesňovat jejich obsah a tím je UVÁDĚT DO ŽIVOTA. Přes výklad právních norem lze dosáhnout jejich hlubšímu porozumění a dobrat se skutečného významu, který nabývají. Bohužel lze také přes výklad právních norem právo ohýbat takovým směrem, jak je právě pro nějaký subjekt právě vhodné. Normy lze interpretovat (vykládat) například z pohledu čistě pozitivistického, naturálního, sociologického či psychologického.

*Sociologický přístup k právu vzniká v 19. století, souvisí s orientací pozitivistickou...neodmítá právo pozitivní jako takové, ale přichází s určitým novým dualismem...existuje podle něj ještě jedna dimenze, společenské právo (živé, reálné právo). Právo je třeba rozšířit mimo rámec formálních pramenů práva.*

22

*Psychologický přístup vzniká ve stejné době. Akcentuje aspekty sociální a individuální psychologie...právo je nejen sociální, ale i psychický fenomén (pojem intuitivní právo).<sup>23</sup>*

V této souvislosti je třeba zmínit především naturální výklad práva. Bývá také označován za „justnaturální“ výklad. Tento výklad osobně chápu jako výklad „selský“, čímž myslím, že se snaží o racionalitu současně však se zachováním spravedlnosti. Není na mně, abych posuzoval, zda se tento výklad právo soudcům a dalším subjektům aplikujícím právo daří. Mám k němu osobní výhrady, tento výklad práva je podle mne někdy nesprávně nadřazen právně pozitivistickému výkladu.

Důvodem, proč není v současnosti pozitivní psané právo respektováno tak, jak by si zasloužilo, je skutečnost, že při výkladu práva převažuje justnaturální systém. Občané se potom domnívají, že když je nějaká povinnost stanovená v právní normě podle jejich názoru nelogicky, neplatí. Domnívají se, že všechny psané

---

<sup>22</sup> GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN978-80-7380-652-1. s. 232

<sup>23</sup> tamtéž, s. 232

právní normy, kterými se musejí řídit, musejí splňovat podmínku, že je chápou a proto se s nimi ztotožňují.

Toto se ukazuje dlouhodobě jako klíčové při respektování práva. ČLOVĚK SI TOTIŽ PŘISVOJUJE PRÁVO LUSTROVAT PRÁVNÍ PŘEDPISY přijaté stanoveným způsobem, lustruje je z hlediska rozumnosti a přirozenosti. To není příliš šťastný způsob, jak se snažit porozumět právu.

V případě pozitivního výkladu práva mluvíme o juspozitivismu. Za pozitivní právo se považuje jen to, co bylo vydáno státem předepsaným způsobem, je součástí právního řádu a splňuje další podmínky, jak bylo zmíněno v úvodu této kapitoly.

*Klíčovým pojmem juspozitivismu je legalita, tj. otázka, zda chování určitých subjektů je v souladu s právem nebo není...nezabývá se tím, zda to, co je vyjádřeno v normách pozitivního práva, je správné, či není...Tím se ztratí korektiv správnosti a spravedlnosti práva.* <sup>24</sup>

Co k tomuto dodat? Zástupci volení lidem, který má v parlamentní republice rozhodující vliv, se ve většině shodnou a stanoveným postupem přijmou nějakou normu doplňující normativní systém zvaný právo. Pár jedinců či zájmových skupin se potom domnívá, že přijatá norma není spravedlivá a domáhá se jejího zrušení. Během několika málo dní se napadený předpis dostane před státní orgán, který je reprezentován v praxi pouze několika jedinci. Pokud tito jedinci (například soudci Ústavního či Nejvyššího správního soudu) sdílí podobný názor jako iniciátoři napadení pozitivního právního předpisu, dojde k úpravě předpisu či jeho zrušení. Nemyslím si, že tato možnost některých státních orgánů zrušit podzákonný právní předpis je zcela úplně v souladu s jinými principy práva a s principy demokratického právního státu.

---

<sup>24</sup> GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1., s. 242

## Čl. 2

*(1) Lid je zdrojem veškeré státní moci; vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní.<sup>25</sup>*

Další možností výkladu práva je jeho přirozenoprávní výklad.

*Jusnaturalismus staví na právním dualismu, vycházejícím z představy, že existuje: platné právo - právo „dané“ státem... a přirozené právo, existující nezávisle na státu. Jedná se o souhrn určitých právních principů nebo obecných pravidel se silným hodnotovým významem...teorie přirozeného práva (ius naturale) vychází z předpokladu existence nepsaného a neměnného práva, jež „odpovídá přirozenému řádu věcí“ a je v tomto smyslu nadřazeno právu pozitivnímu.<sup>26</sup>*

Tak z tohoto principu mám skutečné obavy. Obavy z toho, že právo může být (nebo už dlouhodobě je) zneužíváno k ochraně zájmů osob, jež si ochranu nezaslouží, jen prostě umějí lépe a chladněji v právní věci argumentovat, případně mají dostatek finančních prostředků na uznávanější právní zastoupení. Nadřazenost justnaturálního výkladu práva nad „obyčejným“ pozitivním právem je silně zneužitelná. Navíc nikde není stanoveno, jaký je „přirozený řád věcí“, tedy jaké hodnoty jsou nadřazeny jiným hodnotám.

### 3.3 PRÁVO JAKO MULTIDIMENZIONÁLNÍ FENOMÉN - ŽEBŘÍČEK HODNOT PRO APLIKACI POZITIVNÍHO PRÁVA

Psané normy nebudou nikdy dokonalé. Pozitivní právo nikdy nedokáže obsáhnout všechny eventuality lidského počínání. Při aplikaci práva je tedy nutné provádět právní výklad, který normy oživuje a „napasuje“ je na konkrétní situaci. Právní výklad často expanzivně rozšiřuje či zužuje působení normy. Právní výklad dokáže pozměnit původní účel a myšlenku, se kterou byla norma přijata. To není pro čistotu právního prostředí dobré.

---

<sup>25</sup> Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Čl. 2, v platném znění

<sup>26</sup> GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1. s. 234

Z pohledu normativních systémů je právo systémem, který osobně řadím pod regulace chování mocenské. Tyto pravidla jsou z pozice silnější strany, tedy státních orgánů (zákon pro účely vymahatelnosti práva stanoví státní orgány jako orgány silnější, než adresáty práva) vynutitelné a za jejich nedodržování hrozí adresátovi práva postih. Vždy však v souladu se zákonem a při zachování principu proporcionality.

*Pojem právo nelze snadno popsat či definovat. Jedná se o multidimenzionální fenomén, který musí být zkoumán ve více rovinách.* <sup>27</sup>

Základním problémem práva v českém právním prostředí (ale zcela jistě i jinde na světě) je jeho skrytá složitost. Na první pohled se může zdát, že pozitivní právo hovoří jasnou řečí. Bohužel tomu není tak. V současném právním prostředí nemůže ani kvalifikovaný odborník na 100 % predikovat výsledek případného soudního sporu.

Toto není dobrá situace, jelikož tím je oslabena důvěra veřejnosti v celý právní systém. To, co se na první pohled jeví jako logické, není často pro orgány či soukromé subjekty, které s právem pracují, rozhodující. V praxi vždy dojde v projednávané právní věci (lhostejně či se jedná o věc soukromoprávní či veřejnoprávní) ke zkoumání takových aspektů, které běžný občan nevidí a není schopen je posuzovat. Odborník (vystudovaný advokát) je snad schopen ve věci na relevantní souvislosti soud upozornit. Rozhodujícím faktorem však vždy bude soudní orgán, který ve věci rozhoduje. Jakým způsobem se rozhodne vykládat právní normy? Jak moc je osoba soudce subjektivně ovlivněna jeho životními zkušenostmi, které se projednávané věci týkají?

Jak vlastně rozhodují soudní instance v České republice? Jsou samozřejmě nezávislé, ale čím se při svém rozhodování řídí? Tato otázka je velmi důležitá pro to, zda budou adresáti právních norem věřit v nezávislost a nestrannost justice. Toto jejich kladné přesvědčení (že justice je spravedlivá, odborná a nezávislá) je nutné, aby byly právní normy pozitivního práva respektovány a nebyly jen prázdnými formulacemi bez praktického uplatnění.

---

<sup>27</sup> GERLOCH, Aleš. Teorie práva. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1., s. 21

Bylo by úžasné, kdyby právo a právní prostředí požívalo důvěry veřejnosti a bylo UZNÁVANÝM NORMATIVNÍM SYSTÉMEM. K tomuto cíli by bylo vhodné znázornit adresátům práva alespoň některé základní principy rozhodování soudních instancí v České republice. Pro účely této práce jsem si vybral dva aspekty, podle kterých soudy v České republice aplikují právo. Jedná se v první řadě o soudní praxi částečně sjednocenou pomocí judikatury a v řadě druhé je rozhodujícím aspektem hodnotový (pyramidový) žebříček právních hodnot, které jsou obecně uznávány.

*Rozhodnutí soudu v České republice, potažmo v kontinentálním systému práva, postrádá sílu obecně závazného pramene práva. Soud právo interpretuje, vykládá a vyplňuje mezery, které se v psaném právu přirozeně vyskytují, neboť nikdy není možné psanou materií obsáhnout veškeré možné vyskytnuvší se situace... Nicméně i přes tuto obecnou nezávaznost má judikatura, zvláště pak rozhodnutí soudů vyšších instancí, má důležitý význam a vliv na budoucí rozhodování. Jsou-li některá rozhodnutí publikována v oficiálních sbírkách, jako je tomu v České republice ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, působí pak v praxi tak, jako by se o pramen práva jednalo.* <sup>28</sup>

Je velmi dobře, že i když v naší vlasti praktikujeme kontinentální systém práva, jsme schopni alespoň za pomoci soudů vyšších instancí sjednocovat právní praxi a výklad práva pro jednotlivé obecné situace. Tento fakt velmi posiluje předvídatelnost chování orgánů právo aplikujících.

*...shoda panuje na tom, že právní řád má (nebo alespoň má mít) svůj hodnotový základ, nepanuje jednak shoda na tom, které hodnoty tento základ tvoří, jednak není jednoznačné, jaký je jejich normativní efekt... je otázkou, jestli mohou existovat hodnoty samy o sobě jako objektivně dané veličiny, nebo zda jsou výsledkem subjektivně motivovaného výběru.* <sup>29</sup>

---

<sup>28</sup> MICHALČÍKOVÁ, Pavlína. *Precedenční právo v České republice a Velké Británii*. Olomouc, 2014.

Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce: JUDr. Petr Osina, Ph.D.

<sup>29</sup> ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, Katarzyna, Zdeněk Kühn a kol. *Právo jako multidimenzionální fenomén*. Pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-797-9., s. 520



Hledání spravedlnosti v právu je jistě nekonečný proces. Když už si myslíme, že bychom byli schopni vydefinovat nějaké obecně a vždy platné principy pro právní výklad (hodnotový žebříček pro posuzování právních případů), najdeme nakonec něco, co nám naši teorii naruší.

To je však bohužel také důvod, proč adresáti právních norem často zákonům nedůvěřují a berou je jako něco, co je šikanuje. Je tedy nasnadě, že úcta k právním normám pak bude na velmi nízké úrovni.

## 4 Morálka

Morálka je dle klasického dělení pravidel chování dalším systémem, který nelze v této práci opomenout.

V souvislosti s morálkou je třeba na tomto místě vysvětlit rozdíl mezi etikou a morálkou. Mezi etickými a morálními pravidly je podstatný rozdíl, který vyplývá ze skutečnosti, že etika je filozofickou disciplínou a morálka obsahuje „pouze“ naučená pravidla jednání jedince žijícího ve společnosti.

*Mezi etikou a morálkou existují značné rozdíly, i když je někdy mají lidé tendenci plést. Etika je odvětví filozofie, které oceňuje a studuje, co je správné nebo ne. Kromě toho zdůrazňuje správné vzorce chování, které je třeba zavést do praxe.*

*Morálka je soubor hodnot, norem a chování přijímaných společností, které slouží ke správné struktuře této konkrétní společnosti a **PODPORUJÍ ROVNOVÁHU MEZI LIDMI, KTERÉ SPOLEČNOST TVOŘÍ.*** <sup>30</sup>

Z důvodu, že tato diplomová práce by neměla zabíhat do filozofických témat, rozhodl jsem se pracovat pouze s pojmem morálka, který lze chápat výrazně úžeji, než pojem etika. V určité lidské společnosti, která je vymezena geograficky, politicky, historicky či jinak se vyskytují různé druhy morálky. To, co je správné pro jednoho, nemusí být správné a závazné pro druhého jedince.

Morálka je typicky neprávni systém pravidel, který osobně ve své kategorizaci pravidel řadím mezi „naučené“ regulace chování.

*Pojem „morálka“ je neméně mnohovýznamový a nejasný než pojem právo... Subjektivní prvek morálky odráží tzv. mravní vědomí a cítění. Objektivním prvkem morálky jsou mravní instituce a zvyky.* <sup>31</sup>

---

<sup>30</sup> <https://cs.economy-pedia.com/11040784-difference-between-ethics-and-morals>

<sup>31</sup> HODOVSKÝ, Ivan, Petr Zima. *Svobodná společnost – svobodná morálka, Sborník příspěvků z mez. konference konané ve dnech 26. až 28. 9. 1995 na PF UP v Olomouci*, 1. vydání. Olomouc: Katedra občanské výchovy PdF UP Olomouc, 1995. ISBN 80 – 900189-9-8., s. 175

Výsledné morální chování osob bude tedy vždy závislé na vnitřním faktoru (subjektivním = myšlení a vnímání osoby) a vnějším faktoru (objektivním=ovlivnění osoby od okolí). Když se tyto dva faktory navzájem v myšlení osoby složí, výsledkem je jedincův přístup k řešení konkrétních situací.

Je tedy jasné, že dopředu lze jen velmi těžko předvídat jednání osoby, protože neznáme vnitřní nastavení neznámého člověka a navíc nevíme, jakou společností byl při své výchově ovlivněn.

Velmi zajímavý je vztah morálky a práva. Je třeba vidět společné i odlišné rysy těchto dvou normativních systémů.

*Jedná se o otázku funkcí morálky a práva. K nezákladnějším funkcím patří funkce regulativní, výchovná, hodnotící... komunikační. Tyto funkce plní jak právní tak mravní soubory zásad společně. Rozdílné jsou prostředky, jakými právo a morálka dosahují svých cílů.* <sup>32</sup>

Právo a jeho zásady jsou stanoveny formálně a vynucení se děje přes speciální instituce. Naopak morální zásady jsou vytyčeny neformálně a vynucení se děje formou společenského trestu. Bude tak vždy podstatné, v jaké společnosti osoba žije – tedy jaké jednání společnost kolem osoby odsuzuje či nikoliv. V některých skupinách osob nemusí být například protiprávní jednání určitého charakteru vůbec předmětem společenského odsouzení.

#### 4.1 OBČANSKÁ MORÁLKA

Když se řekne pojem občanská morálka, vzpomenu si na Václava Havla. On velmi často mluvil ve svých projevech o tzv. občanské společnosti, kterou bychom měli budovat a která je správným základem pro správný rozvoj nejen občanských vztahů, ale i základem pro budování efektivního, spravedlivého a do jisté míry i empatického veřejného sektoru. Rozvoj občanské společnosti souvisí s určitým typem morálky, která by se také dala nazvat „občanskou“.

---

<sup>32</sup> HODOVSKÝ, Ivan, Petr Zima. *Svobodná společnost – svobodná morálka, Sborník příspěvků z mez. konference konané ve dnech 26. až 28. 9. 1995 na PF UP v Olomouci*, 1. vydání. Olomouc: Katedra občanské výchovy PdF UP Olomouc, 1995. ISBN 80 – 900189-9-8., s. 205

*Přemýšlení o etických aspektech v novoročních projevech Václava Havla (jako výseku jeho významného dramatického a eticko-politického díla) se stává ideovou reflexí – nadčasovým průřezem základních etických kategorií a tematik v politickém prostředí a ve společnosti. Jeho zajímavost spočívá také v tom, že se jedná o chronologickou tvorbu s pravidelnou dobou zveřejnění reagující na konkrétní politické a celospolečenské problémy v té či oné době (převratných změn, kultivace demokracie, právního státu, transformace hospodářství atd.).<sup>33</sup>*

Z pohledu Václava Havla tak dobrá a následování hodná morálka bude vždy ta, kdy je osoba pyšná na své občanství a chce pracovat na zlepšování svých osobních vztahů i vztahů ve společnosti.

Na téma projevů Václava Havla k příležitosti Nového roku si dovoluji citovat diplomovou práci kolegyně studentky.

*Havlův apel na autonomní svědomí a život v pravdě je ústředním a výchozím bodem pro všechny lidi dobré vůle na cestě za poznáním a zakoušením smysluplnosti života. Není jiné cesty než začít u sebe sama, a naslouchat nejnítěrnějšímu hlasu v souladu se svou vnitřní svobodou a poučeným, nezávislým rozumem.<sup>34</sup>*

Správná občanská morálka apeluje na to, aby každý začal s čestným jednáním sám u sebe. Ono je to logické, každý má tu moc ovlivnit především sám sebe. Můžeme působit na své okolí, ale nikdy ho nemůžeme ovlivňovat na sto procent – jako sami sebe.

---

<sup>33</sup> KOVÁŘOVÁ, Klára Marie - Anna. *Etické aspekty v novoročních projevech Václava Havla*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra teologické etiky a spirituální teologie. Vedoucí práce Doc. PhDr. Libor Ovečka, Th. D.

<sup>34</sup> tamtéž

## 4.2 POLICEJNÍ MORÁLKA

V poslední době s nelibostí sleduji degradaci pojmu „policejní morálka“. Morálka a způsob uvažování příslušníků policie se podle mého názoru přibližuje klasické občanské morálce. To není správné, protože výkon policejní práce totiž plně splňuje definici „povolání“. Pro příslušníky policejně – bezpečnostních složek by tak jejich práce neměla být pouze „profesí“, ale „povoláním“. Povolání stojí na žebříčku oddanosti výš, než profese. Povolání je činnost, které se věnujete nejen tělem, ale i duší.

Vždyť i příslušníci policejních sborů jsou lidé a občané své vlasti, kteří mají právo na to se vyvíjet a nechat se jinými ovlivňovat podle své libosti. Nemusí mít svou práci v lásce – stačí, když jí budou vykonávat - namítně asi nezaujatý pozorovatel. A já odpovídám - ano jsou to lidé a mají stejná práva jako ostatní občané, ale při vstupu do služebního poměru skládali služební přísahu, která na ně klade automaticky vyšší nároky ohledně způsobu jejich jednání a to pozor! - nejenom během výkonu služby.

*„Slibuji na svou čest a svědomí, že při výkonu služby budu nestranný a budu důsledně dodržovat právní a služební předpisy, plnit rozkazy svých nadřízených a nikdy nezneužiji svého služebního postavení. Budu se vždy a všude chovat tak, abych svým jednáním neohrozil dobrou pověst bezpečnostního sboru. Služební povinnosti budu plnit řádně a svědomitě a nebudu váhat při ochraně zájmů České republiky nasadit i vlastní život“.*<sup>35</sup>

Pokud bychom si měli představit správný profil dobrého policisty, musíme mluvit především o pravém významu slov, jakými jsou: čest a svědomí. Policista musí tato slova chápat a respektovat. Bohužel z mé praxe je mi známo, že dost policistů vstupuje do služby kvůli výhodám, které jim přináší služební poměr. Nemají v sobě často myšlenku na obranu práva, jako jedné ze základních hodnot naší společnosti. Na jednu stranu mě to mrzí, na druhou stranu to v naší současné ekonomicky složité době jsem schopen pochopit.

---

<sup>35</sup> [www.policie.cz/clanek/sluzebni-slib.aspx](http://www.policie.cz/clanek/sluzebni-slib.aspx)

Není tedy divu, že například na poli kriminality „bílých límečků“ vykazuje naše policie dlouhodobě tristní výsledky. Tato kriminalita je silně latentní a pár dobře provedených mediálně silně prezentovaných policejních zátahů na tomto nic nemění.

Policejní morálka souvisí nejenom s pojmy čest a svědomí. Při boji s organizovaným – manažersky a odborně řízeným zločinem - by správný policista měl být schopen po celý život na sobě pracovat a vzdělávat se. Dá se říci, že **SPRÁVNÁ POLICEJNÍ MORÁLKA V SOBĚ NEZAHRNÚJE POUZE SPRÁVNÉ MORÁLNÍ VLASTNOSTI POLICISTY, ALE CELÝ ZPŮSOB ŽIVOTA**, jak by měl správný policista žít.

Přesuňme se v následující kapitole k opačné straně barikády - ke zločincům. A pojďme rovnou ke zločincům, kteří jsou členy organizovaných zločineckých skupin.

#### 4.3 ZLOČINECKÁ MORÁLKA

Je to možná překvapující, ale správná zločinecká morálka bude v některých ohledech vykazovat podobné znaky jako morálka policejní. Profesionální zločinec musí být stále ve střehu (stejně jako dobrý policista) – zda nedošlo k nějakému činu, který by ohrozil jeho neoprávněně generovaný prospěch. A někdo se možná bude divit, ale správný člen organizované zločinecké skupiny musí být také čestný a svědomitý.

Píši teď o zločincích, kteří jsou příslušníci organizovaných skupin a páchají trestnou činnost jako členové těchto skupin. Základním předpokladem, aby člen takové skupiny uvnitř této organizace přežil a byl platným členem takové organizace, je právě také čest a svědomí.

Pojmy čest a svědomí je však třeba v souvislosti se zločineckou morálkou vnímat poněkud odlišně. Pokud se jedná o tyto „morální hodnoty“, mám na mysli četné a svědomité jednání **POUZE VE VZTAHU** k organizované zločinecké skupině. Bez takového jednání by po jeho odhalení byl člen takové skupiny ihned potrestán. Mnoho policistů by se, myslím, mohlo od členů organizovaných zločineckých skupin učit disciplíně a zachování „čestnosti“ a loajality ke svému zaměstnavateli. Je to přirozený a vynucený jev.

Profesionální policista se při svém selhání může bát pouze legálního postihu na základě zákona, zatímco profesionální zločinec riskuje svůj život, pokud by nějakým způsobem selhal a způsobil by jen částečný neúspěch své organizace.

## 5 Náboženská pravidla

Ač jsem ateistou a mohl bych se dopustit chybného výkladu náboženských pravidel, je nutné v této práci náboženská pravidla zmínit jako jeden ze základních normativních systémů. Ve svém dělení normativních systémů jsem tato pravidla zařadil pod pravidla kultovní.

Jak je již v této práci napsáno, vyznavači některého z náboženských kultů si dobrovolně omezují svůj život dalšími pravidly a činnostmi, která nejsou závazná obecně. Zavazují toliko vyznavače konkrétního kultu. Některá z těchto pravidel však kopírují pravidla obecně závazná, která spadají pod pravidla mocenská či pod pravidla naučená. (viz. Kapitola 1.4 této práce).

*Poprvé v historii českého sčítání lidu stoupl počet lidí, kteří se prohlásili za věřící. A to i přesto, že nejzastoupenějším křesťanským církvím, jako jsou katolíci nebo husité, klesl počet příslušníků asi o třetinu. Na necelý milion se dostal počet lidí, kteří se sice považují za věřící, k žádné konkrétní církvi se ale nehlásí.* <sup>36</sup>

Věnovat se v této práci náboženským pravidlům na celosvětové úrovni by naprosto narušilo plánovaný rozsah této práce, proto jsem se rozhodl z pohledu normativních systémů věnovat se náboženským pravidlům pouze u kultu, který je v České republice nejzastoupenější – křesťanství.

*"Sledujeme odklon od konkrétních církví, nejvíce u římskokatolické církve, která je největší. Tam je pokles znatelný a veliký. Možná se to dalo očekávat, ale ta míra je výrazná," ... Celkový počet věřících v Česku se tak mírně zvýšil - celkem jich bylo asi dva a čtvrt milionu. Avšak je třeba doplnit, že zároveň o zhruba 1,5 milionu přibylo také lidí, kteří v dotazníku zaškrtili kolonku "bez náboženské víry". Jejich počet přesáhl pět milionů.* <sup>37</sup>

---

<sup>36</sup> [www.zpravy.aktualne.cz/domaci](http://www.zpravy.aktualne.cz/domaci)

<sup>37</sup> tamtéž



Dle výsledků Sčítání lidu 2021 jsou v České republice nejpočetnější příznivci křesťanských náboženství, konkrétně Katolické církve a Církve československé husitské.

## 5.1 KŘESŤANSTVÍ

Jedná se o kult Ježíše Krista. Lze hovořit o širokém náboženském proudu, který je uvnitř roztržštěn na proudy slabší, vyznávání Ježíše Krista však zůstává. Tento kult byl primárně rozšířen v evropském prostoru, odkud se více či méně úspěšně i za pomoci koloniální politiky snažil rozšiřovat do celého světa. V rozšiřování své víry se křesťanům dlouhodobě nedaří na Blízkém Východě a v některých oblastech Afriky.

*Křesťanství se zformovalo v Palestině z nekonformních judaistických skupin, r. 313 se ediktem milánským křesťanství stává státně uznaným náboženstvím. Zásadní pro téma této práce je pohled na křesťanství jako na jeden z normativních systémů. Křesťanství není pouhým náboženstvím, v souvislosti s tímto kultem lze mluvit o celé kultuře, která je vyznavači této víry vytvořena. A součástí této kultury jsou také pravidla chování. Tato pravidla chování, tedy křesťanská etika, se staly pravidly pro společnost našeho evropského civilizačního okruhu.*

*Tato pravidla chování a základní myšlenky tohoto náboženství jsou obsažena v bibli a v dalších dílech. Správný křesťan během svého života dodržuje zásady křesťanské etiky.*<sup>38</sup>

Křesťanství tedy podle mého pohledu na dělení normativních systémů přesahuje z pravidel kultovních regulací do pravidel naučených regulací. Ba co víc, pokud správný křesťan nebude plnit křesťanskou morálku, bude potrestán, což je důvod, proč tento druh normativního systému přesahuje i do mocenských regulací. (dělení regulací = normativních systémů je uvedeno v Kapitole 1. 4).

---

<sup>38</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 544

Obecně se dá říci, že křesťanská etika není v rozporu s mocenskými regulacemi a ani s regulacemi naučenými, které jsou přejímány v rámci socializace. Křesťanská etika je však z mého pohledu spíše jakousi nadstavbou morálky.

Každý křesťan se sám „dobrovolně“ rozhodne dodržovat křesťanské zásady bytí na naší planetě. Ona dobrovolnost (kterou jsem vložil do uvozovek), je zajištěna buďto přijetím těchto pravidel v rámci socializace nebo přijetím pravidel v pozdějším věku, kdy se jedinec ocitne v krizi a v křesťanském kultu vidí záchranu, najde v něm nový smysl svého života. Proč zpochybňuji v tomto směru pojem „dobrovolnost“? Odpověď je prostá - pokud je osoba vpravena do křesťanské morálky v procesu socializace, kdy přijímá rodinné zvyklosti, lze mluvit o dobrovolnosti? Já si myslím, že nikoliv. A pokud se jedná o případ, kdy osoby křesťanskou morálku přijmou jako poslední řešení své špatné životní situace při ztrátě životních hodnot, je takové přijetí křesťanství dobrovolné? Opět si sám odpovídám, že nikoliv.

V Bibli samotné je napsáno, že Pána Boha nikdo nikdy neviděl a ani vidět nemůže. Věřit v něj znamená mít víru v něco nehmamatelného. Víra v existenci Boha je zároveň jeden ze způsobů, jak si vysvětlí počátek lidské existence na Zemi. <sup>39</sup>

## 5.2 DESATERO BOŽÍCH PŘIKÁZÁNÍ

*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne... šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočínutí... Nezabiješ. Nesesmilníš. Nepokradeš. Nevydáš... křivé svědectví. Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního... vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu. <sup>40</sup>*

Náboženský kult má velkou moc. Dokáže plně pohltit své ovečky. Dokáže těmto ovečkám dát smysl jejich životů. To je jistě věc, kterou v moderní době mnoho lidí

---

<sup>39</sup> KUNEŠ, Pavel. Pár kroků do křesťanství bez černých i růžových brýlí. Praha: Nakladatelství Triáda, 2014. ISBN 978-80-7474-104-3., s. 24

<sup>40</sup> Bible – písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad. Druhá kniha Mojžíšova – Exodus. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-043-2., s. 89

postrádá, proto rozhodně náboženství neztracuji. Smysl života je prostě obecně dobré mít.

Zmiňoval jsem se již v této práci o náboženství v souvislosti s jakousi „opěrnou berlí“ pro některé obyvatele planety. Na tom stále trvám, jen to slovo „berle“ neužívám v hanlivém významu. Prioritně neztracuji nic, co může dobře sloužit lidem. A křesťanské náboženství ve své běžné podobě může lidem jistě velmi dobře sloužit a lidé mohou sloužit jemu. Je to oboustranně výhodný obchod.

Plně chápu, proč si věřící „ztěžují“ život dalšími pravidly nad rámec pravidel, která dodržují nevěřící. Pro tyto lidi je náboženská víra jejich pevnější kotvou ve struktuře společnosti. Víra je uspokojuje. Mají větší a pevnější pocit, že jsou součástí sociálních struktur. Mají plnější pocit – že řídí správným směrem svůj život.

Mojžíš ve své druhé knize s názvem Exodus definuje další pravidla k řešení konkrétních situací mezi lidmi, které mohou nastat. Tato pravidla mi připomínají Trestní zákoník.

*Při trestech za krádeže a zpronevěry se přihlíží k okolnostem, za nichž byl čin spáchán.... Jestliže byl zloděj přistižen při vloupání a je zbit, takže zemře, nebude Ipět krev na tom, kdo ho ubil. Jestliže se to však stane po východu slunce, krev na něm bude Ipět. <sup>41</sup>*

Tohle pravidlo chování je součástí normativního systému zvaného křesťanství. Bude zcela jistě zajímavé pro každého, kdo se věnuje trestnímu právu. Týká se průniku do obydlí jiného a protiprávní činnosti v obydlí jiného spáchané. Z mého pohledu je to geniální. V tomto náboženském pravidle je poskytována větší ochrana lidem během noci, než ve dne. Má to svou logiku. Během dne je každý schopen lépe vyhodnotit, kdo se k němu vloupal a jaké reálné nebezpečí mu hrozí. Ale když vás probudí zloděj ve vašem domě uprostřed noci? Jak se asi budete cítit? Starý Zákon na takovou situaci pamatuje a rozlišuje míru, s jakou můžete své obydlí, svůj majetek a sebe bránit v noci a jinou míru nastavuje na den – po východu slunce.

---

<sup>41</sup> Bible – písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad. Druhá kniha Mojžíšova – Exodus. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-043-2., s. 91

## 6 Myslitelé

Z nepřeberného množství myslitelů, kteří se věnovali teorii normativních systémů, jsem si vybral k prezentaci některých jejich myšlenek filozofy barona Charles Louis de Secondat Montesquie a Henry Sidgwicka. Z českých osobností jsou to Václav Havel a Tomáš Garrigue Masaryk.

Montesquie je osobou při výuce práva či sociologie velmi představovanou, což je činěno oprávněně. Jeho myšlenky mají trvalou hodnotu a neztrácí na své síle. Každý právní teoretik či praktik, především pak státník či osoba podílející se na vedení státního úřadu, by měli podstatu jeho myšlenek ovládat.

Naproti tomu druhá z výše uvedených osob Henry Sidgwick je laické veřejnosti méně známá, proto bych ji rád v této práci věnoval prostor. Byl představitelem utilitarismu a nevěřil, že by se člověk rozhodoval jinak, než principem štěstí.

Václav Havel a Tomáš Garrigue Masaryk nebyli pouhými prezidenty našich státních útvarů. Oba měli zásadní vliv na vývoj evropských dějin a byli státníky – přičemž upozorňují, že pojem „státník“ má mnohem vyšší význam, než pojem „politik“ či „prezident“.

Je vhodné myšlenky těchto osob prezentovat v této práci, jelikož lze díky nim lépe pochopit, co je podstatné pro to, aby mohly na světě existovat takové normativní systémy, které budou respektovány a dodržovány majoritou občanů.

### 6.1 MONTESQUIE

Barona Charles Louis de Secondat Montesquie bych nejdříve představil z rodinného a životního hlediska. *Charles Louis de Secondat, baron de La Brede et de Montesquie byl francouzský filozof a spisovatel, kritik francouzského absolutismu a společnosti své doby. Studoval právo, stal se poradcem parlamentu v Bordeaux. Roku 1715 se oženil s bohatou protestantkou. V roce 1716 zdědil po svém strýci velké jmění včetně titulu barona z Montesquie a od té doby se věnoval převážně světovým problémům a pobavení.*<sup>42</sup>

---

<sup>42</sup> [Charles Louis de Montesquieu | životopis, informace | ČBDB.cz \(cbdb.cz\)](#)

Pro tohoto myslitele je podstatné, že při tvorbě svých teorií o normativních systémech vycházel z konkrétní situace, pro kterou měl být normativní systém tvořen. Montesquie si tedy uvědomoval, že rozdílně bude chápáno právo v despotických systémech, rozdílně v republikách a opět trochu jinak v monarchiích.

*Není zapotřebí mnoho poctivosti k tomu, aby se udržela vláda monarchická nebo despotická. Síla zákonů v monarchii a vždy napřažená ruka vladařova v despotii uspořádají a zadrží vše. V lidovém státě je však zapotřebí další hybné síly, totiž CTNOSTI.<sup>43</sup>*

Zde je důležité si definovat „ctnost“ tak, jak o ní Montesquie psal. Tato ctnost v jeho pojetí je chápána jako oddanost státu, tedy láska k vlasti. Z výše citované myšlenky z díla „O duchu zákonů“ lze odvodit, že právě ve státních zřízeních, kde je hlavní hybnou silou lid, je tvorba práva sice důležitá, PRÁVO VŠAK SAMO O SOBĚ NEMÁ MOŽNOST OVLIVNIT CHOVÁNÍ LIDÍ. Vždy bude zapotřebí i morálních a etických hodnot člověka k tomu, aby právo respektoval. Tyto morální a etické hodnoty jsou utvářeny v rámci socio-kulturního prostředí, odlišují se tedy podle jednotlivých států světa, ale i podle sociálního statusu osoby.

Právě ctnost – jak ji definoval Montesquie – zřejmě ve velké míře absentuje v myšlení lidí v současnosti žijících v moderních demokraciích.

## 6.2 HENRY SIDGWICK

Utilitarismus je směr myšlení, který se původně rozvinul především v anglosaském prostředí. Motivací k jednání je vždy dosažení užitku.

*Utilitarismus- (z fr. utilité = užitek) je etická teorie, jejíž ústřední kategorií je užitek... mravním kritériem jednání je podle utilitarismu jeho užitečnost při vytváření štěstí, tzn., že eticky významný není motiv nebo úmysl, ale čin a jeho výsledek.<sup>44</sup>*

---

<sup>43</sup> MONTESQUIE, Charles Louis de Secondat. *O duchu zákonů*. 1.vydání. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-405-3.

<sup>44</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. *Velký sociologický slovník*. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 1361

Rozvíjení klasických myšlenek utilitarismu se zabýval britský filozof Henry Sidgwick, který se ve svém díle „Metoda etiky“ z roku 1874 poněkud racionálněji podíval na klasické myšlenky zakladatele utilitarismu Jeremy Benthama (1748 – 1832) a jeho myšlenky dále rozvíjí ze svého úhlu pohledu.

*„Největší štěstí největšího počtu osob je základem pro rozhodnutí o tom, jak by měla být společnost řízena.“<sup>45</sup>*

Toto je jedna ze základních tezí Jeremy Benthama. Sidgwick teorii dále rozvíjí a říká, že každý jedinec potřebuje pro své rozhodování o tom, jaký normativní systém si vybere a jakými pravidly se bude řídit, nějaké racionální, jednoduché a „hmatatelné“ pravidlo chování. Tuto jednoduchost Sidgwick demonstruje na principu štěstí, kdy tvrdil, že jednání každého člověka, je primárně ovlivněno tím, že nebude činit nic, co by mu nepřineslo alespoň trochu štěstí.

In Sidgwick's words “...we require some higher principle to decide the issue...” That will be utilitarianism.<sup>46</sup>

v překladu:

Slovy Sidgwicka „...požadujeme nějaký vyšší princip, abychom rozhodli o problému...” To bude utilitarismus.

Myšlenky utilitarismu a jeho představitelů jsou zajímavé a opět jakousi obdobou „zlatých“ pravidel jednání. Nejsem si však jistý, zda lidé podle těchto tezí jednající, chápou, že utilitarismus má na mysli OBECNÉ blaho jako motivaci k jednání. Nikoliv blaho soukromé, či pouze blaho úzké skupiny osob – např. rodiny.

---

<sup>45</sup> [https://cs.wikipedia.org/wiki/Jeremy\\_Bentham](https://cs.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham)

<sup>46</sup> <https://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/utilitarianism-history/>

## 6.3 VÁCLAV HAVEL

Už mne opravdu nenapadá nikdo lepší z významných, veřejnosti a světu známých Čechů, kterého jsem měl možnost zažít a jehož myšlenky by bylo vhodné v této práci prezentovat.

*Václav Havel (5. října 1936 Praha – 18. prosince 2011 Vlčice – Hrádeček) byl český dramatik, esejista, disident a kritik komunistického režimu, později politik a státník. Byl devátým a posledním prezidentem Československa (1989 – 1992) a prvním prezidentem České republiky (1993 – 2003).<sup>47</sup>*

Václava Havla vnímám nejenom já osobně jako mimořádného člověka. Sám Havel o sobě v knize Letní přemítání píše, že není přirozeně vůdčí typ. Podle jeho názoru je především člověkem, který má vždy za každých okolností snahu se domluvit s každým jen trochu rozumným člověkem.

Právě tato jeho vlastnost „stmelovat lidi“ je pro Havla charakteristická. Vzhledem k tématu a zadání této diplomové práce je třeba Václava Havla jako myslitele využít pro dvě významné části jeho pracovní náplně.

V první řadě se Václav Havel z pozice myslitele věnoval pozitivnímu právu (které je jedním z normativních systémů) a jeho správné tvorbě. Havel byl po roce 1989 jedním z otců naší novodobé demokratické ústavy. To je první část jeho díla, která je podstatná pro tuto diplomovou práci.

Druhá část Havlova díla, kterou jsem vyseletoval jako důležitou pro tuto diplomovou práci, se týká občanské morálky, která patří do mimoprávních normativních systémů. Jak je známo, Václav Havel ve svých myšlenkách a projevech často apeloval na občanskou morálku a na tvorbu občanské společnosti v České republice.

Pozitivní právo je pilíř, na kterém je vystavěn každý státní útvar. Základním stavebním kamenem pozitivního práva je psaná norma nejvyšší síly, která stojí na vrcholu psaných předpisů. Tedy na vrcholu normativního systému založeného na právních předpisech. Jistě, mám na mysli zejména ústavu a další ústavní předpisy patřící do ústavního pořádku.

---

<sup>47</sup> [https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav\\_Havel](https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Havel)

Proč toto zmiňuji v kapitole o Václavu Havlovi? Protože byl velkým bojovníkem za to, abychom po revoluci v r. 1989 měli co nejdříve skutečnou fungující demokratickou ústavu. Nikoliv abstraktní ústavu, jako za komunistického režimu. Takovou ústavu, kde dojde ke skutečnému naplnění idejí a základních hodnot ústavy.

*Leckomu se možná zdá, že přisuzuji tvorbě a přijetí ústavy nepřiměřeně velký význam. Zcela to chápu. Po desetiletí bylo přece úplně jedno, co je v naší ústavě napsáno, každodenního života občanů se to nijak netýkalo... všechno beztak dirigovala komunistická strana... nic naplat, začíná opět vláda zákona, a proto opět začíná záležet na tom, jaké zákony máme.* <sup>48</sup>

Václav Havel si byl plně vědom toho, že pokud by po svržení komunistického režimu došlo k přijetí pouhých dodatků ke stávající ústavě, nikdy by nebyla ze strany adresátů práva taková ústava plně respektována. Byl si vědom, že je třeba sepsat ústavu zcela novou, která by však vycházela z naší české historie a zapadala do našeho sociálně-kulturního prostředí. Po svém druhém zvolení prezidentem si tvorbu nové ústavy ustanovil jako prioritu a všechny tlačil k tomu, aby byla práce na nové ústavě rychle završena. Právě Václavovi Havlovi a jeho týmu spolupracovníků vděčíme za to, že nyní máme v naší vlasti skutečně demokratickou ústavu, která je respektována především ze strany státních orgánů a dalších institucí, které stát vytváří. Toto je velmi důležité pro tvorbu právního prostředí, ve kterém je normativní systém zvaný právo respektovanou součástí naší právní a životní kultury.

Další podstatným úkolem, který si Václav Havel stanovil, bylo budovat v naší mladě demokratické vlasti občanskou společnost. Proč bylo toto jedním z cílů Václava Havla? Odpověď je snadná, Havel spatřoval v občanské společnosti jakéhosi obránce čerstvé a křehké demokracie. Právě počátky něčeho, co by se s trochou nadsázky dalo nazvat jako „občanská společnost“, stály u zrodu konce komunistické éry v naší vlasti.

---

<sup>48</sup> HAVEL, Václav. Letní přemítání. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0330-6., s. 14



Vždyť Charta 77 a další podobné neznámé spolky, které se za totality v naší vlasti tvořily, byly počátkem konce komunistů v Československu.

*... přičemž platí, že v občanské společnosti má jedinec občanská práva, ne proto, že je žid, katolík, protestant, Němec, Ital, ale nýbrž proto, že je člověk.*<sup>49</sup>

Občanská společnost je založena na úctě k právům svým a úctě k právům ostatních členů společnosti. Každý si musí být nejdříve vědom svých práv a naučit se být na ně hrdý a uplatňovat. Takový člověk je pak schopen vyžadovat dodržování lidských práv i po ostatních – ať už se jedná o osoby nebo instituce. Vždyť i instituce jsou vždy zastupovány konkrétními osobami.

Občanská společnost je tak schopna fungovat jako jakési síto, ve kterém se zachytávají nešvary, které společnost narušují.

Typickým narušením pravidel občanské společnosti je spáchání činu, který je v rozporu s pravidly, kterými se společnost řídí. Fungující občanská společnost s takovým činem bojuje a snaží se svými mechanismy tyto skutky proti společnosti ze sebe vytěsnit.

Tento mechanismus je velmi důležitý k pochopení myšlenek Václava Havla a k pochopení toho, proč mají členové společnosti odvahu (či dokonce někdy cítí povinnost) nahlašovat protizákonné skutky, kterých byli přímými svědky nebo o kterých se nějakým způsobem dozvěděli.

Pro uzavření kapitoly o jednom z našich významných myslitelů doby nedávné je třeba si uvědomit jeho přínos pro naše vnímání normativních systémů. Václav Havel naučil českou společnost vnímat a řešit bezpráví, které se děje. Alespoň částečně odnaučil Čechy chovat se sobecky a koukat pouze na svůj prospěch – tak jak byl každý zvyklý za komunistického režimu. Havlův přínos ke vnímání práva a morálky na našem území je naprosto evidentní.

---

<sup>49</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 1202

## 6.4 TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK

Úžasná vlastnost myšlenek Tomáše Garrigue Masaryka, který byl prvním prezidentem Československa, je jejich nadčasovost. Jeho myšlenky nyní nejsou anachronismem, jsou stále aktuální a v dnešní náročné době plné problémů, které je třeba aktuálně řešit, by mohly být jakýmsi vodítkem pro současné světové politiky.

Záměrně používám slovo „politik“. On totiž existuje rozdíl v tom, když je někdo pouze politikem a když někdo dosáhne úrovně státníka.

*Masaryk budoval, přinášel svobodu, slovem a činem namáhavě hájil demokracii a rázně se stavěl proti všem formám diktatury... byl také neobyčejně erudovaným myslitelem a sociologem...*<sup>50</sup>

Politik je osoba, která se pouze živí či přizívuje ve veřejné funkci, státník je však naopak osoba hodná následování, která za sebou dokáže táhnout celou společnost, inspirovat tuto společnost a získat si tuto společnost pro své myšlenky. Masaryk dokázal tuto státnickou úroveň vykonávat na celosvětové úrovni a je tak jedním z málo Čechů, kteří skutečně tvořili dějiny celé Evropy.

Využití myšlenek našeho prvního prezidenta pro téma normativních systémů spatřuji ve dvou bodech.

V bodě prvním se jedná o fakt, že Masaryk byl kromě jiného také sociologem. Jeho sociologické myšlenky jsou využitelné pro to, aby učily adresáty právních norem tyto normy respektovat. Samotná tvorba pozitivního práva nemá valného smyslu, pokud nebude toto pozitivní právo naplněno i v praktické rovině. V praxi se nyní často setkáváme v naší společnosti se selekcí právních norem prováděné kvůli zjištění, které normy se vyplatí dodržovat a které nikoliv. Tuto selekci provádějí adresáti norem a selektují právní normy podle toho, zda jim dávají smysl či nikoliv a dále podle toho, zda existuje vysoká pravděpodobnost, že budou při narušení právní normy přichyceni a že jim bude porušení prokázáno před soudem či

---

<sup>50</sup> 11. BANKOWICZ, Marek. Masarykova teorie demokracie. Praha: Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-5011-1., s. 10

správním orgánem. Tato selekce tedy logicky není žádoucí a právě Masarykova osobnost – jeho příklad ostatním a jeho vysvětlování - mělo na občany Československa kladný vliv. Myslím si, že v Masarykově období naší republiky k této selekci nedocházelo na tak velké úrovni, jako k ní dochází nyní.

Za druhé je možno využít Masarykovy myšlenky pro tuto diplomovou práci v tom smyslu, že Masaryk vytvořil ve svých teoriích obdobu teorie „zlatých pravidel chování“. Chování osob v naší společnosti není ideální. Převažuje sobeckost a touha po uplatnění za jakoukoliv cenu. Tím dochází k častému narušování pravidel, která pocházejí z právního i mimoprávního prostoru. Pokud píšete o tzv. zlatých pravidlech chování, mám na mysli pravidla, která spadají mimo právní prostor a nejsou tedy státem vydávána a vynucována. Jaký pak mají tato pravidla praktický význam pro život naší společnosti či pro respektování norem obecně? Odpověď je jednoduchá. Tato zlatá pravidla uklidňují život ve společnosti v každodenních činnostech a v každodenním styku občanů. Ve společnosti pak nedochází tak často k řešení sporů násilím a k hádkám. Konkrétní Masarykovská „zlatá“ pravidla jednání vyplývají z následující citace:

*... humanita se projevuje nejprostšími, ale současně nejdůležitějšími hodnotami, jakými jsou úcta ke konkrétnímu jedinci, spravedlnost, pravda a odmítání násilí. Masaryk tento ideál odvozoval od české národní, náboženské a intelektuální tradice, ale přiznával mu univerzální platnost.* <sup>51</sup>

Respektování normativních systémů obecně, ale hlavně norem rodících se v právním prostoru, je obligatorní součástí každého fungujícího právního státu. Masarykova humanistická pravidla, pokud by byla jedinci ve společnosti uplatňována, by k respektu k normám velmi přispěla. Současná společnost trpí nedostatkem respektu k pravidlům.

Respektování a obecně vztahy k psaným i nepsaným pravidlům považuji za natolik zásadní, že jsem se jim rozhodl věnovat celou 7. kapitolu této práce.

---

<sup>51</sup> BANKOWICZ, Marek. Masarykova teorie demokracie. Praha: Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-5011-1., s. 23

*Tomáš Garrigue Masaryk se jako politik a filosof ve svých činech a dílech vytrvale a poctivě snažil o to, aby společnost byla prodchnuta zásadami humanismu, demokracie a tolerance.* <sup>52</sup>

Víra ve skutečně dobrou společnost, V NÍŽ SE DEMOKRACIE STANE ZPŮSOBEM ŽIVOTA, způsobovala, že Masaryk je některými považován za romantistu či utopistu. S těmito názory se s vědomím mentality současné společnosti dá souhlasit. Nicméně v dobách, kdy byl náš stát v počátcích, byla i jiná mentalita obyvatel naší vlasti a v zrcadle dob, kdy Masaryk žil a tvořil, nelze za romantistu či utopistu Masaryka považovat!

---

<sup>52</sup> BANKOWICZ, Marek. Masarykova teorie demokracie. Praha: Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-5011-1., s. 99

## 7 Sociologický pohled na tvorbu a respektování normativních systémů

*Člověk se s růstem svých schopností, dovedností, ale i početností stal v tom pravém slova smyslu správcem planety Země... současný svět je bezprecedentně dynamický, v mnohém chaotický, s tolika vzájemně propojenými zájmy, že jakákoliv kategorizace jeho problémů je složitá.*<sup>53</sup>

Je třeba si uvědomit, že ačkoliv je v současné chvíli lidská společnost celkově globalizována a propojena, z pohledu normativních systémů se stále jedná o velmi nesourodé těleso.

Problémem je, že pokud jsou ve společnosti vytvářeny normativní systémy, zejména mám na mysli normativní systém mocenských regulací (tedy pozitivní právo), je KATEGORIZACE objektů, na které se bude pozitivní právo zaměřovat, žádoucí. Je nutné zařadit do jednotlivých kategorií různá jednání člověka, kterých se může v praxi dopustit, ale společnost (zákonodárce) chce taková jednání postihovat. Kategorizace se zprvu provádí podle toho, o jaký chráněný zájem se jedná a dále také podle nebezpečnosti jednání pro společnost (dělení na trestné činy a jednání s nižší nebezpečností). Později na dalších úrovních je třeba kategorizovat jednání podle konkrétní míry, jakou narušuje či ohrožuje obecné i soukromé blaho.

V jednotlivých koutech světa je pak kategorizace nebezpečnosti jednání podmíněna celkovým pohledem společnosti na normativní systémy. Do značných rozporů a odlišností se tak mohou v různých částech světa dostávat nejenom normy pozitivního práva, ale také normy zažitých socializací, jako jsou běžná občanská morálka, či např. morálka policejní.

Rozpory ve vnímání normativních systémů (tedy vnímání toho, co je povoleno či zakázáno) se jistě dají očekávat napříč jednotlivými kouty planety. To je jistě v pořádku a dokonce i žádoucí, aby si každé etnikum zachovalo svou autentičnost, svůj odlišný přístup k normám a tedy i odlišný přístup a respekt k sobě navzájem.

---

<sup>53</sup> URBAN, Lukáš. Sociologie: klíčová témata a pojmy. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5774-2., s. 102

## 7.1 RESPEKTOVÁNÍ NORMATIVNÍCH SYSTÉMŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Jsem již téměř pět desetiletí občanem České republiky, dostal jsem se do mnoha situací, kdy jsem měl možnost pozorovat a na vlastní kůži poznat mentalitu některých Čechů a způsob, jakým respektují pozitivní právo.

Někteří lidé v naší vlasti si vlastním způsobem vykládají pojmy „svobodné podnikání“ a „demokracie“. Pod pláštěnkou toho, že se nenechají žádným způsobem „státním molochem“ omezovat, hledají cesty, jak nelegálně a uměle buď přímo v rozporu s pozitivním právem nebo alespoň obcházením smyslu a účelu těchto předpisů, minimalizovat svůj daňový odvod.

Česká republika je plná firem, které buď své zaměstnance oficiálně vůbec nezaměstnávají, případně je zaměstnávají pouze na dohodu o pracovní činnosti - přičemž ve skutečnosti se jedná o zaměstnání na plný úvazek. Pokud je již někdo oficiálně zaměstnán, často nemá přiznanou plnou výši mzdy na výplatní pásce - opět z toho důvodu, aby byl minimalizován zákonný odvod za takového zaměstnance při odvodu sociálního a zdravotního pojištění.

Do tohoto nečistého specificky českého systému dále zapadají firmy, které řeší najímání zaměstnanců cestou spolupráce s osobami se živnostenským oprávněním. Tento systém vymyslel po sametové revoluci benešovský podnikatel Miroslav Švarc.

*I přes zákaz se však švarcsystém rychle rozšířil. Na švarcsystém lze narazit všude, zejména ve stavebnictví, službách (např. kadeřnice, kosmetika, pohostinství a další), ale třeba i v rámci poskytování IT služeb. A to i přes to, že je to nelegální, podnikatelům provozujícím švarcsystém hrozí pokuta až 10 000 000 Kč a zaměstnancům pracujícím na živnostě pokuta ve výši až 100 000 Kč. Důvod? Švarcsystém je finančně výhodný pro obě strany.<sup>54</sup>*

---

<sup>54</sup> [www.mesec.cz/clanky/svarcssystem/](http://www.mesec.cz/clanky/svarcssystem/)

Bohužel tento způsob obcházení pozitivního práva v oblasti zaměstnávání je jistě výhodný pro zúčastněné strany, nikoliv však pro stát, tedy pro nás osoby dlouhodobě žijící v České republice.

Konstatuji tedy, že z mého pohledu dochází v České republice k nerespektování jednoho z významných normativních systémů - pozitivního práva. A to především v oblasti, která se týká podnikání a obstarávání si finančních prostředků na živobytí. Právo pracovní a právo daňové je velmi často napadáno v naší zemi různými chytráky, kteří se snaží maximalizovat svůj zisk na úkor společnosti.

Jenže kde není žalobce, není ani soudce. Zaměstnanci, kteří pracují bez řádné pracovní smlouvy či živnostníci pracující na živnostenský list tam, kde se jasně jedná o výkon závislé činnosti v souladu se Zákoníkem práce<sup>55</sup>, jsou motivováni finančním ziskem a nemají motivaci věc nahlásit kontrolním orgánům. Bohužel si neuvědomují, že tímto svým dílkem přispívají k destrukci nejen svých osobních poměrů (do budoucna se jim to zřejmě nevyplatí), ale také k postupné destrukci financování veřejného sektoru v České republice.

Tolik má osobní poznámka k respektování specifického odvětví veřejného pozitivního práva v naší vlasti.

## 7.2 SPECIFIKA VÝVOJE NÁHLEDU NA POZITIVNÍ PRÁVO V ČESKÉ REPUBLICĚ

Podle mého osobního názoru dlouhodobě v naší české společnosti a zřejmě i ve všech ostatních společnostech na světě hoří boj o vlastní individualitu. O vlastní osobní uplatnění. Lidé se prostě rodí nadáni schopností pokoušet se o své osobní štěstí a uplatnění. Jak se však v naší zemi vyvinul specifický náhled společnosti na porušování jednoho z odvětví trestního práva?

Touha po vystoupení z řady, tedy touha žít naplno a snažit se postupovat v rámci společnosti do vyšších pater, se rozhořela naplno ve všech zemích, kde byla poražena dlouhou dobu trvající diktatura. Ať už se jednalo jako v našich podmínkách o diktaturu totalitního komunistického režimu či nějakou obdobnou.

---

<sup>55</sup> zákon č. 262/2006 Sb., Zákoník práce, v platném znění

V časech panování diktatury jsou rozdíly mezi lidmi ve společnosti uměle smazávány. Vládnoucí třída si nepřeje, aby někdo výrazně vybočoval z řady.

*Společnost není souhra náhod, ani projevem absence pravidel. Bez sdílených norem by se společnost zmítala ve vnitřních konfliktech. Společnost je založena na balíku obecně respektovaných psaných i nepsaných předpisů a z toho vycházejících očekávání, že se budou ostatní podle některé normy chovat.* <sup>56</sup>

Bohužel pro své vlastní uplatnění jsou pak někteří jedinci schopni ignorovat některá vybraná pravidla, která pocházejí z normativních systémů – zejména z pozitivního práva a morálky.

V našich zemi máme pak specifickou zkušenost s diktaturou. To, co bylo za trvání diktatury zapovězeno, nebo nemělo význam to činit, se najednou stává alfou a omegou života některých jedinců toužících po uplatnění.

*Speciálně v naší zemi po sametové revoluci a v následujících letech došlo ve společnosti k jevu zvanému anómie.* <sup>57</sup>

Někteří jedinci měli pocit, že pro své uplatnění mohou činit téměř cokoli, včetně násilné, majetkové a ekonomické trestné činnosti.

V takovém období vysoce vzrostla stratifikace společnosti a do určité míry se toto rozvrstvení společnosti udržuje podnes. Pozitivní právo, které upravuje oblast ekonomické kriminality, je v České republice chápáno pouze velmi ilustrativně. Právní předpisy týkající se podnikání, placení daní a odvodů do státní kasy se běžně v České republice dodržují pouze jen do míry, do jaké je možno odhalit podvod.

Jinými slovy - pokud si je podnikatelský subjekt téměř jistý, že k odhalení podvodu nedojde nebo nemůže být krácení daně prokázáno - stát na odvodech ošidí.

---

<sup>56</sup> 3. DANICS, Štefan, Josef Dubský a Lukáš Urban. Základy sociologie a politologie. 3. upravené vydání.

Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-590-6., s. 75

<sup>57</sup> MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. Velký sociologický slovník. I. svazek. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 77



Zarážející na tom je, že takový přístup je v České republice akceptován ze strany velké většiny obyvatel zde žijících. Toto jednání, které připravuje státní rozpočet o peníze, většinou lidé nepovažují za nutné hlásit úřadům. Nepovažují jej totiž za něco neobvyklého. Toto je specificky český přístup o kterém vím a se kterým jsem se již mnohokrát setkal. Jednání není hlášeno státním orgánům také z toho důvodu, že na tomto systému participuje mnoho českých občanů i cizinců ze všech majetkových sfér společnosti, zejména však ze sféry nejnižší, kde se nacházejí (alespoň teoreticky) lidé s nízkými či žádnými příjmy.

Často do spárů těchto novodobých nepoctivých podnikatelů v podstatě rádi spadnou lidé, kteří se pro své majetkové a dluhové problémy dostali do exekuce. Těmto lidem v podstatě vyhovuje pracovat zcela bez smlouvy, jelikož pro orgány, které po nich vymáhají část jejich příjmů na exekuční splátky, jsou takové jejich příjmy „neviditelné“.

## ZÁVĚR

To, čím se budeme ve svých životech řídit, tedy jaký normativní systém či jejich kombinaci budeme respektovat, je volbou každého z nás. Čím více se osoba ve svém životě odkloní od majoritní společnosti, tím větší problémy a nesoulad mezi životem svým a životem majority riskuje.

Nikdo ještě nedefinoval normativní systém, který by byl akceptovatelný pro každého člověka na této planetě. Dokonce nebyly ani definovány ideální systémy pro jednotlivé světadíly, či státy světa. Determinace života jedince jeho vnitřním pohledem a zároveň vnějším tlakem společnosti je natolik rozmanitá, že nelze najít ideální hodnotový či normativní systém pro větší skupinu osob.

Ve své práci jsem definoval nově - svým způsobem - čtyři kategorie normativních systémů, které mají vliv na život jedince. Obecně jsem všechna pravidla nazval slovem pro mě správnějším – omezení. Jedná se o omezení PŘIROZENÁ, NAUČENÁ, KULTOVNÍ A MOCENSKÁ. Vysvětlil jsem, v jakém pořadí vstupují tato omezení do lidského života a zda se jim osoba musí podvolit či nikoliv.

Pokusil jsem se také ponořit se do myšlení druhých a zjistit, proč některá omezení jsou pro někoho překročitelná a některá nikoliv. Konstatoval jsem, že omezení (normativní systémy) determinují chování osob.

My, občané České republiky, řídíme se kulturním a společenským odkazem našich předků, kteří však byli stejně rozliční, jako jsme my v současnosti. Z pohledu našich životních zkušeností si definujeme svoje vlastní pravidla, či žebříček hodnot, který pro nás bude prioritní.

Mohu konstatovat, že průměrný občan naší vlasti se řídí základními hodnotami, které mu dává po staletí utvářená občanská morálka na našem území a aktuálně účinné pozitivní právo. Věřící k tomuto ještě přidávají hodnoty svého mystického světa, které mohou také odlišit jejich osobní normativní systém od druhých.

K tomu si každý dotváří svůj jakýsi přirozenoprávní výklad výše uvedených pravidel, podle kterého se pak cítí být povinován či naopak nepovinován nějaké normy dodržovat. Konkrétněji se k jednotlivým hodnotovým žebříčkům vyjadřovat by bylo velmi citlivé, subjektivně zabarvené a nečestné, protože skupina osob, kterou bych zde zkritizoval, nemá objektivní šanci se postavit v této práci na odpor

a můj názor vyvrátit. Jinými slovy, každý si vytváříme normativní systém svůj osobní, ve kterém se zobrazí vše, co je pro nás důležité.

Často ve své práci zmiňuji tzv. „zlatá pravidla“ chování, která by snad mohla být jakýmsi vodítkem k našemu vyváženému bytí ve společnosti a jsou jakousi obdobou základních principů, které jsou obsaženy v normativních systémech právních i mimoprávních. Tato zlatá pravidla se objevují po tisíciletí v myšlenkách mnoha moudrých lidí. Za všechny například:

*O posuzování druhých.*

*Nesudte a nebudete souzeni; nezavrhuje a nebudete zavrženi; odpouštějte a bude vám odpuštěno. Dávejte a bude vám dáno.* <sup>58</sup>

Původně byla zlatá pravidla chování definována pro vzájemný přístup mezi osobami – a to takovým způsobem, aby byly na co nejmenší úroveň omezeny konflikty mezi jednotlivci.

Přál bych si, aby každý z nás aplikoval tato zlatá pravidla nejen pro přístup k lidem kolem sebe, ale také na své myšlení a přistupoval s respektem nejen k ostatním, ale zejména také k normativnímu systému zvanému pozitivní právo.

Tvorba práva je proces, kterým se zákonodárce nemůže zavděčit všem a zároveň vyřešit všechny situace, do kterých se lidé ve svých spleťtých životech dostávají. Pro zákonodárce bychom tedy měli mít určitou nezbytně nutnou míru pochopení v tom smyslu, že je jasné, že psané normy nikdy nebudou zcela dokonalé.

Na druhou stranu je třeba apelovat na všechny, kdo mají tu moc aktivně ovlivňovat zákonodárny proces, aby vždy vážili nutnost a složitost přijímaných předpisů. Drtivá většina osob se neorientuje v právním systému naší vlasti. Pro každý malichernější spor si lidé najímají placené zástupce k zastupování. Tohle není dobrá vizitka našeho právního systému.

V ideálním státě by mělo dojít k tomu, aby došlo k propojení právních a neprávních normativních systémů. Ve společnosti, kde se budou ve velké míře shodovat psaná i nepsaná pravidla chování, bude docházet k nízkému tření mezi členy společnosti a státními orgány.

---

<sup>58</sup> Bible – písmo svaté Starého a Nového zákona, český ekumenický překlad. Nový Zákon – Evangelium podle Lukáše. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-043-2., s. 1016

Tato práce obsahuje tři přílohy. Přílohou č. 1 je Preambule Listiny základních práv a svobod aktuálně účinné v naší vlasti. Je zde zařazena jako zástupce normativního systému zvaného právo, který se v mém členění nazývá mocenská omezení. Tato V PŘEDPISU NEOZNAČENÁ preambule Listiny základních práv a svobod obsahuje principy, na kterých je vystavěn právní stát, jehož jsme součástí. Úžasné tak poslouží k zopakování základních východisek, která jsou uplatňována v bohatém, až nabubřelém normativním systému zvaném „právo“.

Zajímavá je dvojtečka na konci celé Preambule. Podle jednoho právního výkladu založeného na pravidlech českého pravopisu není Preambule a její principy součástí naší Listiny základních práv a svobod, protože samotná norma prý následuje až za dvojtečkou.

Druhá příloha se věnuje normativnímu systému, který ve svém členění nazývám kultovní omezení (náboženství). Jako typického zástupce náboženských normativních systémů v našich podmínkách jsem vybral křesťanství a jeho Desatero. Nevím, co bych k Desateru dodal – snad jen – mám z něj osobně respekt, přičemž však nejsem věřící.

Desatero bylo však již mnohokrát prezentováno ve všech kruzích, proto jsem do přílohy č. 2 zařadil ještě tu část Bible, která svým pojetím doplňuje normy trestního práva a práva občanského.

Příloha třetí je přepisem části příspěvku Prof. Mgr. PaedDr. Jana Michalíka Ph.D., který je kromě jiného pedagogem na Univerzitě Palackého v Olomouci. V roce 1995 ve dnech 26. až 28. září se na akademické půdě zmiňované univerzity konala mezinárodní konference na téma: „Svobodná společnost – svobodná morálka“. Některé části příspěvku p. prof. Michalíka stojí za uvedení do mé práce. Ve svém příspěvku se autor věnuje vztahu práva a morálky, právnímu státu a vzdělávání dětí a mladistvých v právu. Tato třetí příloha se tedy týká normativního systému, který jsem nazval naučená omezení (morálka).

Přílohy tedy ve své ucelenosti představují příklady všech klasických normativních systémů, kterým se tato diplomová práce věnuje.

## EPILOG

Na úplný závěr - děkuji. Děkuji za možnost vyjádřit svůj názor. Třeba neuměle, ale upřímně. Děkuji za možnost se rozvíjet. Sepsání téhle práce mi určitě k rozvoji pomohlo.

Rozvoj osobnosti je fascinující proces, který pomáhá člověku udržovat životní energii. Není nic horšího, než vyhořelý člověk bez energie. Člověk, který neví, proč je na tomto světě a oč se snažit.

Rozvíjet se je přirozené a rozvíjet se chce každý z nás. Někdo se rozvíjí v souladu s normativními systémy většinové společnosti, někdo se rozvíjí pouze v souladu se svými osobními normami a dodržování práva a morálky ho příliš nezajímá.

## PŘÍLOHA Č. 1

### LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady,

uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona,

navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů,

pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány,

vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech svobodných národů,

vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení,

připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud veškerého života na Zemi

a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí,

usneslo se na této Listině základních práv a svobod:

## PŘÍLOHA Č. 2

### Desatero Božích přikázání:

Bůh vyhlásil všechna tato přikázání:

1. Nebudeš mít jiného boha mimo mne.
2. Neuděláš si sochu ani jiné zpodobení Hospodina ničím, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí....
3. Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha. Hospodin nenechá bez trestu toho, kdo by jeho jméno zneužíval.
4. Pamatuj na den odpočinku, že ti má bát svatý. Šest dní budeš pracovat a dělat všechnu svou práci. Ale sedmý den je den odpočnutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn....
5. Cti svého otce i matku, abys byl dlouho živ na zemi, kterou ti dává Hospodin, tvůj Bůh.
6. Nezabiješ.
7. Nesesmilníš.
8. Nepokradeš.
9. Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví.
10. Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.

### části Bible – Druhá kniha Mojžíšova (Exodus)

Toto jsou právní ustanovení, která jim předložíš: Když koupíš hebrejského otroka, bude sloužit šest let; sedmého roku odejde jako propuštěnec bez výkupného. Jestliže přišel sám, odejde sám, měl-li ženu, odejde s ním. ...Prohlásí-li otrok výslovně: „Zamiloval jsem si svého pána, nechci odejít jako propuštěnec.“, přivede ho jeho pán před Boha... probodne mu ucho šídlem a on zůstane navždy jeho otrokem.

Když někdo prodá svou dceru za otrokyni, nebude s ní nakládáno, jako s jinými otroky...

PŘI VYMĚŘOVÁNÍ TRESTU SE BERE ZŘETEL NA TO, ZDA BYL POŠKOZEN JENOM ČLOVĚK, NEBO ZDA ČIN PŘESÁHL DO OBLASTI SVRCHOVANÝCH NÁROKŮ HOSPODINOVÝCH.

Kdo někoho uhodí a ten zemře, musí zemřít. Neměl-li to v úmyslu, ale Bůh dopustil, aby to jeho ruka způsobila, určím místo, kam se uteče. Když se však někdo opováží lstivě zavraždit svého bližního, vezmeš ho i od mého oltáře, aby zemřel. Kdo uhodí svého otce nebo matku, musí zemřít. Kdo někoho ukradne, ať už jej prodá nebo jej u něho naleznou, musí zemřít...

Když se muži dostanou do sporu a jeden druhého uhodí kamenem nebo pěstí, ale on nezemře, nýbrž je upoután na lůžko a zase vstane a může vycházet o holi, bude pachatel bez viny, poskytne pouze náhradu za jeho vyřazení z práce a zajistí mu léčení. Jestliže někdo uhodí svého otroka nebo otrokyni holí, takže mu zemřou pod rukou, musí být usmrcený pomstěn. Jestliže však vydrží den či dva, nebude pomstěn, neboť byl jeho majetkem...

Jestliže je zloděj přistižen při vloupání a je zbit, takže zemře, nebude lpět krev na tom, kdo ho ubil. Jestliže se to však stane po východu slunce, krev na něm bude lpět...

Zloděj musí poskytnout plnou náhradu, jestliže nic nemá, bude prodán za hodnotu kradeného...

Jestliže půjčíš stříbro někomu z mého lidu, zchudlému, který je s tebou, nebudeš se k němu chovat jako lichvář, neuložíš mu úrok.



## PŘÍLOHA Č. 3

### Právní výchova jako jedna ze součástí výchovy k občanství

Motto: Cílem právní výchovy je ukázat, že život lidí moderní společnosti má právní rámec a představit právní řád jako ochranu občana i celku. Skrze toto pochopení pozitivní i restriktivní stránky práva vést žáky k plnému pochopení demokratické státnosti.

Právní stát je skutečná alfa a omega našeho směřování. Uvedené konstatování, jakkoliv nahlíženo prismatem každodenní reality, může být označeno za naivní či nereálné. Zůstává však stále oním pomyslným ideálem, ke kterému se lze, více či méně přiblížit. Existuje několik desítek pokusů o definici právního státu, každá z nich pak jistě nezapře svůj původ lůna příslušné vědní disciplíny. Tak se lze setkat s koncepcemi sociologizujícími či politologizujícími, které zpravidla vystihují celou škálu charakteristik státu, vyhýbají se však přívlastku „právní“.

nazíráno z juristického hlediska můžeme např. řadit mezi základní znaky právního státu minimálně následující faktory:

- absolutní panství práva
- zákonnost realizace státní moci
- nezávislost soudů
- tvorba a realizace práva nesmí být podřízena skupinovým a jiným partikulárním zájmům, nýbrž musí vycházet ze zájmů a hodnoty lidské osobnosti jako neopakovatelné lidské bytosti
- **OBČANÉ UZNÁVAJÍ PRÁVO A SVÉ CÍLE REALIZUJÍ DOVOLENÝMI ZPŮSOBY.**

.....

Právní teorie pak vytvořila další faktory, které ovlivňují dodržování práva ve společnosti. Není bez zajímavosti si je připomenout právě ve vztahu k právní výchově na našich školách. O tom, zda bude právo ve společnosti ze strany zainteresovaných subjektů přijímáno a respektováno rozhodují (zjednodušeně řečeno) následující faktory:

- Soulad práva a ostatních společenských systémů. Z nich pak zejména morálky. Stejně tak ovšem i náboženství, politiky a dalších systémů společenské reality.
- Právní vědomí – jakkoliv bývá někdy označováno za nejdůležitější podmínku „úspěšné cesty práva“ společností, nemusí tomu být bez výhrad. Mnozí jistě známe případy recidivistů, kteří, byť v úzce vymezeném, okruhu právních znalostí dosahují jisté věhlasnosti. Nemluvě již o právnících ve službách zločinu. Přesto považuji za nutné vyslovit názor, že právnímu vědomí, resp. jeho budování, u našich občanů je dosud věnována jen malá pozornost. Představy občanů de lege ferenda jsou pak zpravidla na míle vzdálené stavu lege lata. To rozhodně nepříspěvá naplňování posledního znaku výše podaných znaků právního státu.

Soudím, že právě v tomto okamžiku přestává být právní vědomí utilitární záležitostí jednotlivce, ale promítá se do úkolu celé společnosti. Je neoddiskutovatelným úkolem našeho státu připravit své občany na život v demokratické a tržně orientované společnosti. Zejména to platí pro oblast školství...

Za nezbytné, byť pro někoho možná nadbytečné, považuji v závěru mé úvahy konstatování, že **PRÁVĚ HRANICE PRÁVNÍHO STÁTU JSOU JEDINÝM TRVALE ZPŮSOBILÝM PROSTOREM PRO VYTVOŘENÍ PODMÍNEK ŽIVOTA ČLOVĚKA „VE SVOBODNÉ SPOLEČNOSTI SE SVOBODNOU MORÁLKOU“.**

Pozn.: Příloha č. 3 je pouze přepisem projevu řečníka na výše uvedené konferenci. Je zřejmě vhodné doplnit, že k tomu, zda bude dodržováno právo ve společnosti, přispívají také státní orgány – a to podle principu dělby moci ve státě. Řečník se v projevu prioritně věnoval pouze chování adresátů právních norem.

# SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

## monografie

1. MONTESQUIE, Charles Louis de Secondat. *O duchu zákonů*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 2010. ISBN 978-80-7298-405-3.
2. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 7. aktualizované vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. ISBN 978-80-7380-652-1.
3. GERLOCH, Aleš, Jiří Hřebejk a Vladimír Zoubek. *Ústavní systém České republiky*. 5. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-423-7.
4. ŽÁK KRZYŽANKOVÁ, Katarzyna, Zdeněk Kühn a kol. *Právo jako multidimenzionální fenomén. Pocta Aleši Gerlochovi k 65. narozeninám*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-797-9.
5. DANICS, Štefan, Josef Dubský a Lukáš Urban. *Základy sociologie a politologie*. 3. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-590-6.
6. URBAN, Lukáš. *Sociologie: klíčová témata a pojmy*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-247-5774-2.
7. MAŘÍKOVÁ, Hana, Miloslav PETRUSEK a kol. *Velký sociologický slovník. I. svazek*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
8. *Bible – písmo svaté Starého a Nového zákona*, český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2017. ISBN 978-80-7545-043-2.
9. KUNEŠ, Pavel. *Pár kroků do křesťanství bez černých i růžových brýlí*. Praha: Nakladatelství Triáda, 2014. ISBN 978-80-7474-104-3.
10. HAVEL, Václav. *Letní přemítání*. Praha: Odeon, 1991. ISBN 80-207-0330-6.
11. BANKOWICZ, Marek. *Masarykova teorie demokracie*. Praha: Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-5011-1.
12. HODOVSKÝ, Ivan, Petr Zima. *Svobodná společnost – svobodná morálka, Sborník příspěvků z mez. konference konané ve dnech 26. až 28. 9. 1995 na PF UP v Olomouci*, 1. vydání. Olomouc: Katedra občanské výchovy PdF UP Olomouc, 1995. ISBN 80 – 900189-9-8.

### Právní předpisy

Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb. v platném znění

Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky v platném znění

Ústavní zákon O bezpečnosti ČR, ústavní zákon č. 110/1998 Sb. v platném znění

Občanský zákoník, zákon č. 89/2012 Sb. v platném znění

Zákoník práce, zákon č. 262/2006 Sb. v platném znění

### internetové zdroje

[www.denikreferendum.cz/clanek/27154-zoon-politikon-a-prima-demokracie](http://www.denikreferendum.cz/clanek/27154-zoon-politikon-a-prima-demokracie)

[www.databazeknih.cz/zivotopis/charles-louis-montesquieu-5864](http://www.databazeknih.cz/zivotopis/charles-louis-montesquieu-5864)

[www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx](http://www.policie.cz/clanek/eticky-kodex-policie-ceske-republiky.aspx)

[www.policie.cz/clanek/sluzebni-slib.aspx](http://www.policie.cz/clanek/sluzebni-slib.aspx)

[www.czso.cz/csu/scitani2021](http://www.czso.cz/csu/scitani2021)

[www.zpravy.aktualne.cz/domaci/scitani-lidu-v-cesku-ubyva-vericich-kteri-se-hlasi-k-cirkvim/r~625a7f86786811ecab010cc47ab5f122/](http://www.zpravy.aktualne.cz/domaci/scitani-lidu-v-cesku-ubyva-vericich-kteri-se-hlasi-k-cirkvim/r~625a7f86786811ecab010cc47ab5f122/)

[www.mesec.cz/clanky/svarcssystem/](http://www.mesec.cz/clanky/svarcssystem/)

[https://is.muni.cz/el/law/podzim2018/NP304Zk/um/23131851/Socialni\\_kontrola\\_a\\_jeji\\_prostredky\\_v\\_21.\\_století.pdf](https://is.muni.cz/el/law/podzim2018/NP304Zk/um/23131851/Socialni_kontrola_a_jeji_prostredky_v_21._století.pdf)

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Jeremy\\_Bentham](https://cs.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham)

[https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav\\_Havel](https://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_Havel)

<https://cs.economy-pedia.com/11040784-difference-between-ethics-and-morals>

<https://www.epravo.cz/top/clanky/ucel-trestu-89770.html>

### diplomové práce

1. Martin Tomášek. *Právo a neprávnické normativní systémy optikou moderních politických ideologií*. Brno, 2006. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno, Právnická fakulta, katedra Teorie práva. Vedoucí práce prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

2. KOVÁŘOVÁ, Klára Marie - Anna. *Etické aspekty v novoročních projevech Václava Havla*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Katedra teologické etiky a spirituální teologie. Vedoucí práce Doc. PhDr. Libor Ovečka, Th. D.
3. ZÍDEK MATJAŽ, Tomáš. *Morálka a právo*. Praha, 2017. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, Katedra politologie a sociologie. Vedoucí práce Doc. PhDr. Ivan Mucha, CSc.
4. VALENTA, Milan. *Právo a morálka v současné české společnosti*. Zlín, 2013. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií Brno 9. Vedoucí práce PhDr. Mgr. Zdeňka Vaňková.
5. MICHALČÍKOVÁ, Pavlína. *Precedenční právo v České republice a Velké Británii*. Olomouc, 2014. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce: JUDr. Petr Osina, Ph.D.

## SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1

Preambule Listiny základních práv a svobod

Příloha č. 2

Bible – Desatero Božích přikázání a další úryvky

Příloha č. 3

Přepis části příspěvku Prof. Mgr. PaedDr. Jana Michalíka Ph.D., z mezinárodní konference konané ve dnech 26. až 28. září 1995 na téma: „Svobodná společnost – svobodná morálka“ na Univerzitě Palackého v Olomouci